

Kwaliteitsimpuls cursus Werken met baby's

Evaluatie en verbetertraject van een cursus
voor de professionele babyopvang

Paula Speetjens
Su'en Verweij-Kwok

Kwaliteitsimpuls cursus Werken met Baby's

Evaluatie en verbetertraject van een cursus
voor de professionele babyopvang

Nederlands
Jeugd
instituut

Trimbos-instituut & Nederlands Jeugd instituut
Utrecht, 2012

 Trimbos
instituut
Netherlands Institute of
Mental Health and Addiction

Colofon

Projectleiding

Paula Speetjens – Trimbos-instituut

Redactie

P.A.M. Speetjens – Trimbos-instituut

S. Verweij-Kwok – Nederlands Jeugdinstituut

Advies

Simone Onrust – Trimbos-instituut

Beeld

P.A.M. Breger-Speetjens

Deze uitgave is te downloaden via www.nji.nl of via www.trimbos.nl/webwinkel met artikelnummer **AF1153**

Trimbos-instituut
Da Costakade 45
Postbus 725
3500 AS Utrecht
T: 030-297 11 00
F: 030-297 11 11

© 2012, Trimbos-instituut, Utrecht.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, zonder voorafgaande toestemming van het Trimbos-instituut.

Inhoud	
Dankwoord	5
Samenvatting	7
Inleiding	9
1 Werken met Baby's	11
1.1 Aanleiding	11
1.2 Opzet project	14
1.3 Cursus Werken met Baby's	14
2 Evaluatie van effecten en ervaringen	17
2.1 Methode	17
2.2 Doelgroep en werving	17
2.3 Opzet evaluatie en instrumenten	18
2.4 Analyses	21
3 Resultaten	23
3.1 Demografische gegevens	23
3.2 Geobserveerde interactievaardigheden	24
3.3 Voorspellers van kwaliteit	27
3.4 Evaluatie ervaringen	29
4 Conclusie & discussie	31
4.1 Hoe verklaren we de kortdurende resultaten?	31
4.2 Kracht en beperkingen van de evaluatie	32
5 Aanpassingen aan de cursus	35
5.1 Aanpassingen cursus voor pedagogisch medewerkers	35
5.2 Aanpassingen werkmap voor leidinggevenden	38
5.3 Aanpassingen Train de Trainers en bijscholing	39
6 Werken met Baby's; hoe nu verder?	41
Literatuur	43

Dankwoord

De kwaliteitsimpuls aan de cursus Werken met Baby's is mogelijk gemaakt door financiering vanuit het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Wij zijn verheugd dat het ministerie inzet op het vergroten van de kwaliteit van kinderopvang en hierbij onze instituten de kans heeft gegeven om een stap te zetten naar 'bewezen-effectief-' werken binnen de kinderopvang. Want inzetten op kwaliteit begint met weten wat werkt.

Dit project is succesvol afgerond door de grote betrokkenheid van onze collega's: Hans Meij, Marielle Balledux, Liesbeth Schreuder, Josette Hoex, Japke Schonewille van het NJi en Froukje Unger en Simone Onrust van het Trimbos-instituut. Dank voor het meedenken, het helpen met oplossen van praktische problemen maar vooral voor het inspireren tot prestaties.

Onze hartelijke dank gaat uit naar onze begeleidingscommissie. Zij keken over de schouders van de uitvoerders van het project mee. Door hun waardevolle bijdragen tijdens de verschillende bijeenkomsten over het verbeteren van interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers is ons project kwaliteitsimpuls aan de cursus 'Werken met Baby's' succesvol verlopen. De begeleidingscommissie bestond uit: prof. dr. Marianne Riksen-Walraven (Radboud Universiteit); Dr. Sylvia Nossent (Stichting Babywerk); Dr. Hans Meij (Nji); Drs. Marielle Balledux (Nji) en Dr. Simone Onrust (Trimbos-instituut).

Dank ook aan alle filmers die al voor dag en dauw op pad gingen om beelden te maken bij de kinderdagverblijven; Tamara ; Ingeborg; Denise; Hilde; Thirza; Annika en Elise. Fantastisch dat jullie zo flexibel, enthousiast en onvermoeibaar je bijdrage aan ons project hebben willen leveren!

Een onmisbare bijdrage aan dit project werd geleverd door de codeurs van het NCKO/Kohnstamm instituut onder leiding van dr. Mirjam Gevers Deynoot-Schaub: Daria, Brenda, Rosanne en Irene - Bedankt!

Met veel enthousiasme hebben de trainers Jet, Claire, Christine, Aisha, Inge en Marloes de cursus Werken met baby's aan 60 pedagogisch medewerkers aangeboden. Dank voor jullie tomeloze inzet, kritische evaluatie en gedegen suggesties ter verbetering van de cursus – we hadden het zonder jullie nooit kunnen doen!

En tot slot gaat onze grote dank uit naar alle kinderdagverblijven en hun medewerkers die deelnamen aan de cursus 'Werken met Baby's' en de bijbehorende evaluatie. Dank aan alle leidinggevenden die de medewerkers van hun babygroepen in de gelegenheid stelde om aan de cursus deel te nemen, hun kinderdagverblijf voor evaluatie openstelden en verschillende keren een evaluatieformulier hebben ingevuld. Meewerken aan een evaluatie van een training betekent vaak extra werk maar voor deze pedagogisch medewerkers was deelname extra spannend. Zij zijn gefilmd tijdens hun dagelijkse werkzaamheden waardoor we een goed beeld kregen van de hoe het eraan toe gaat op de babyopvang. Aan de hand van deze beelden is geëvalueerd welke onderdelen van de training in de praktijk terug te zien waren, en welke niet. Hiermee is een belangrijke bijdrage geleverd aan het verbeteren van de cursus 'Werken met Baby's'. Dank dat wij een kijkje in jullie keuken mochten nemen!

Samenvatting

Het Nederlands Jeugdinstituut en het Trimbos-instituut hebben een kwaliteitsimpuls gegeven aan Werken met Baby's, een cursus gericht op interactievaardigheden voor pedagogisch medewerkers binnen de professionele babyopvang. De aanleiding voor de herziening van de materialen op basis van een evaluatie was veelzijdig. Ten eerste zijn er sinds de ontwikkeling van de cursus nieuwe inzichten ontstaan in de kansen en kwetsbaarheden tijdens ontwikkeling van hersenen van baby's. Daarnaast werden er twee nieuwe interactievaardigheden geïdentificeerd voor pedagogisch medewerkers, te weten Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties. Tot slot bleek uit de vierjaarlijkse kwaliteitsmonitor van het Nederlandse Consortium Kinderopvang Onderzoek een dalende trend, met name op het gebied van interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. Om deze trend te keren zijn er theoretisch goed onderbouwde én effectieve cursussen noodzakelijk die de pedagogisch medewerker kunnen (bij-)scholen op dit gebied.

Dit project heeft effecten van de cursus geëvalueerd door de observatie van gedrag van pedagogisch medewerkers en het inventariseren van de tevredenheid over de cursus. Uit de evaluatie bleek dat al vóór aanvang van de cursus de kwaliteit van interactievaardigheid van de medewerkers hoger is dan het landelijk gemiddelde. Na de cursus zijn twee van de zes vaardigheden observeerbaar verbeterd en de gemiddelde interactievaardigheid toegenomen. Helaas werd deze verandering niet vastgehouden tot drie maanden na de cursus. Leidinggevendenden gaven in de evaluatie aan dat er te weinig aandacht was uitgegaan naar implementatie en borging van de geleerde vaardigheden en verspreiding hiervan binnen hun organisatie.

Op basis van deze resultaten is de cursus Werken met baby's herzien. De opzet van cursus is veranderd van 6 lange naar 8 beknoptere bijeenkomsten en de onderwerpen zijn herverdeeld over de sessies. Er wordt meer aandacht geschonken aan kennis over de vroege hersenontwikkeling en er zijn twee interactievaardigheden toegevoegd. Daarnaast wordt telkens de samenhang tussen de geleerde interactievaardigheid en het welbevinden en gunstige ontwikkeling van baby's inzichtelijk gemaakt. De werkmap voor leidinggevendenden is herzien waarbij er meer expliciete aandacht is voor de doorslaggevende rol die een goede implementatie heeft op de mate waarin nieuwe vaardigheden vanzelfsprekend gedrag worden. En tot slot is de rol van de trainer intensiever geworden omdat zij meer zal sturen op de implementatie door de leidinggevende.

Dit project was een stap in de richting van het verwezenlijken van bewezen effectief aanbod binnen de kinderopvang. Werken met baby's is theoretisch goed onderbouwd, heeft de strenge evaluatie van eventuele effecten doorstaan en is herzien op zijn kwetsbare punten. De nieuwe opzet heeft de cursus Werken met baby's toekomstbestendig gemaakt. En nog belangrijker, de cursus is zeer waarschijnlijk succesvoller in het daadwerkelijk veranderen van interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. En daar profiteren de baby's dan weer van.

Inleiding

Het Trimbos-instituut en het Nederlands Jeugdinstituut (NJI) hebben een kwaliteitsimpuls gegeven aan de populaire kinderopvangcursus "Werken met Baby's". Met dit gedeelde project hebben zij een bijdrage willen leveren aan het verbeteren van de pedagogische kwaliteit van de babyopvang.

Uit de kwaliteitsmetingen van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek blijkt dat de kwaliteit van de kinderopvang de afgelopen jaren is gedaald (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2005; Vermeer, e.a., 2005, 2008, 2010; de Kruif, e.a., 2007; de Kruif, e.a., 2009; Fukkink, e.a., 2011). Dit geldt met name voor de kwaliteit op de babygroepen en in het bijzonder voor de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. Het werken met baby's vereist speciale vaardigheden die aangeleerd kunnen worden onder andere door de cursus 'Werken met Baby's'. Deze is in 2004 ontwikkeld door het Nederlands Jeugdinstituut en bestemd voor pedagogisch medewerkers in kinderdagverblijven die met baby's werken. De cursus heeft een herziening nodig waarbij voortschrijdend wetenschappelijk inzicht rondom neurobiologische ontwikkeling van baby's en de van interactievaardigheden in het cursusmateriaal kunnen worden verwerkt.

In de kinderopvangbranche is het niet vanzelfsprekend om evidence-based te werken. Er worden nog geen zware kwaliteitseisen gesteld aan programma's en methodieken die de deskundigheid van de professionals bevorderen. Dit in tegenstelling tot de trends binnen jeugdzorg waar steeds meer de nadruk gelegd op werken met bewezen effectieve technieken en cursussen. Toch lijkt de kinderopvangbranch niet onverschillig voor deze trend, zo komt er meer aandacht voor opleiding en bijscholing van medewerkers. Bureau Kwaliteit Kinderopvang (BKK) is opgericht in 2009 en heeft een opleidingsbudget beschikbaar voor het personeel in de kinderopvang. Helaas zijn er in hun opleidingsoverzicht weinig opleidingen beschikbaar die zich specifiek richten op de babyopvang en van uit onderzoek aangetoonde effectiviteit is tot nog toe geen sprake.

In dit project hebben het Trimbos-instituut in samenwerking met het Nederland Jeugdinstituut een impuls willen geven aan de kwaliteit van interacties met baby's. Deze kwaliteitsimpuls wordt bereikt door alle materialen van de training 'Werken met Baby's' een update te geven naar aanleiding van de recentste wetenschappelijke inzichten. Daarnaast is het resultaat van de cursus geëvalueerd. Hiervoor hebben 60 pedagogisch medewerkers de cursus 'Werken met Baby's' gevolgd en is er gekeken of zij anders zijn gaan handelen in interactie met baby's op hun groep.

De expertises van beide instituten zijn in dit project verenigd ter bevordering van de pedagogische kwaliteit in de kinderopvang. De begeleiding van de evaluatie is uitgevoerd door een begeleidingscommissie bestaande uit wetenschappers en inhoudsdeskundigen op de ontwikkeling en opvang van het jonge kind.

1 Werken met Baby's

1.1 Aanleiding

Het Nederlands Jeugdinstituut en het Trimbos-instituut hebben een kwaliteitsimpuls gegeven aan "Werken met Baby's", een cursus voor pedagogisch medewerkers op kinderdagverblijven. Daarnaast werd er een evaluatie naar de effecten van deze cursus uitgevoerd. Een aantal factoren hebben aanleiding gegeven tot deze herziening van de materialen en de evaluatie. Ten eerste zijn er sinds de ontwikkeling van de cursus nieuwe inzichten ontstaan in de kansen en kwetsbaarheden tijdens ontwikkeling van hersenen van baby's. Daarnaast zijn er twee nieuwe interactievaardigheden geïdentificeerd voor pedagogisch medewerkers, te weten *Ontwikkelingsstimulering* en *Begeleiden van interacties*. Tot slot bleek uit de vierjaarlijkse kwaliteitsmonitor van het Nederlandse Consortium Kinderopvang Onderzoek een dalende trend, met name op het gebied van interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. Om deze trend te keren zijn er theoretisch goed onderbouwde én effectieve cursussen noodzakelijk die de pedagogisch medewerker kunnen bijscholen op dit gebied. Het is daarom van belang om te weten wat het effect van een cursus is en deze indien noodzakelijk te verbeteren om grotere veranderingen te bewerkstelligen.

1.1.1 Ontwikkeling van het jonge brein en invloed van stress

Onderzoek naar de ontwikkeling van hersenen heeft aangetoond dat vroege omgevingen en ervaringen een sterke invloed hebben op de architectuur van het brein (DiPietro, 2000; Knudsen, 2004; Weaver, e.a., 2004; National scientific council on the developing child, 2007a & b). Er zijn sensitieve perioden voor verschillende onderdelen van het brein waarbij stimulerende ervaringen de basis leggen voor latere leerprestaties (Rice & Barone, 2000; DeBello, e.a., 2004; Nelson, e.a., 2006). In een kritische periode van ongeveer 15 maanden na de geboorte zal het gestimuleerde brein een ongekeerde hoeveelheid synaptische verbindingen leggen. Dit zijn verbindingen tussen de hersencellen die communicatie tussen de cellen mogelijk maken. Deze verbindingen worden minder in het latere leven, afhankelijk van de mate van gebruik van deze verbindingen (Greenough, e.a., 1987; Johnson, 2005; Rice & Barone, 2000). Wanneer baby's in deze periode in een zeer prikkelarme omgeving opgroeien –zoals in sommige weeshuizen– zal het brein een significante achterstand in ontwikkeling oplopen (Chungani, e.a., 2001; Nelson, e.a., 2007). Zelfs als er rekening wordt gehouden met de grote plasticiteit en latere rijping van hersenen, blijkt dat deze vroege onderontwikkeling een levenslange achterstand kan opleveren (Grossman, e.a., 2003; Polley, e.a., 2006; Gogtay, e.a., 2004). Stress lijkt hier een belangrijke rol in te spelen. Een chronisch verhoogd of verlaagd niveau van het stresshormoon cortisol op jonge leeftijd heeft een negatieve link met latere ontwikkelingsuitkomsten van het kind (Sims, e.a., 2006; Lupien, e.a., 2009, Teicher, e.a., 2006; Roozendaal, e.a., 2002; National scientific council on the developing child, 2005).

Kinderen in formele opvangsettings zoals kinderdagverblijven ervaren een hoger niveau van stress gedurende een opvangdag dan gedurende een dag thuis (Gunnar, e.a., 2003; Groeneveld, e.a., 2010; Geoffroy, e.a., 2006; Vermeer & Van IJzendoorn, 2006). Er is een negatieve associatie tussen kwaliteit van kinderdagverblijven en cortisol niveau waarbij lage kwaliteit leidt tot een hoger niveau van stress. Maar omgekeerd heeft een hoge sensitieve responsiviteit van pedagogisch medewerkers een positieve link met geobserveerd gedrag van hoog welbevinden van kinderen (Sims, e.a., 2006; Groeneveld,

e.a., 2010). Veilig gehechte kinderen blijken minder cortisol aan te maken wanneer ze zich in stressvolle situaties bevinden (Nachmias, e.a., 1996; Gunnar, e.a., 1996; Essex, e.a., 2002; Meier, e.a., 2008; Badanes, e.a. 2012). Sensitief en responsief opvoedgedrag in het eerste jaar heeft een sterk regulerende werking op het aanmaken van stresshormonen en daarmee mogelijk op de ontwikkeling van het jonge brein (Gunnar & Cheatham, 2003; Albers, e.a., 2008). Wanneer pedagogisch medewerkers een hoge sensitieve responsiviteit hebben, kan dit ten eerste bevordelijk zijn voor de ontwikkeling van baby's. Door de adequate reactie op de baby's signalen voelen baby's zich gezien en gehoord en ontwikkelt vertrouwen in de ander en in zichzelf. Ten tweede kan de sensitive omgeving een buffer genereren tegen een hoger niveau van stress die een baby ervaart tijdens een opvangdag en daarmee mogelijke negatieve invloed op hersenontwikkeling verminderen. Om hier in de babygroepen goed mee om te gaan, hebben pedagogisch medewerkers kennis en handvatten nodig die slechts marginaal in de beroepsopleiding zijn opgenomen.

1.1.2 Kwaliteit kinderdagverblijven

Tussen 2005 en 2008 is het totaal aantal kinderen dat de dagopvang bezoekt, gestegen van 224.000 naar 322.000, een stijging van 44 procent. Het aantal kinderopvangorganisaties dat hele dagopvang aanbiedt, is tussen 2006 en 2008 gestegen van 604 naar 660, een stijging van 10 procent (Paulusssen, & Gemmeke, 2009; Min OC&W, 2009). Van alle kinderen tussen 0 en 4 jaar bezoekt 55% een vorm van formele dagopvang in een groep (CBS, 2008; Min OCW, 2009). Het opvangen van kinderen in kinderopvangcentra bestaat niet louter uit de 'opvang' van kinderen omdat de ouders niet beschikbaar zijn, ook een deel van de opvoeding komt voor rekening van de dagcentra. De tijd die jonge kinderen doorbrengen in crèches maakt een substantieel deel van de week uit, de meeste kinderen maken 2 á 3 dagen gebruik van formele opvang.

Met deze flinke toename van het aantal hele jonge kinderen in formele dagopvang rijst de vraag wat de invloed hiervan is op de ontwikkeling van kinderen. Uit onderzoek blijkt dat een hoge kwaliteit kinderopvang kan bijdragen aan een positieve ontwikkeling van gedrag van kinderen maar ook schoolprestaties kan verbeteren door middel van hogere taal- en wiskunde scores (Burchinal, e.a., 1996; Lamb, 1998; 2000; Burchinal & Cryer, 2003; Peisner-Feinberg, e.a., 2001; Belsky, e.a., 2007; Dearing, e.a., 2009; NCKO, 2011). Deze positieve bijdrage van dagopvang zijn vooral groot voor kinderen met sociale risicofactoren zoals armoede (Burchinal, e.a., 2000; Love, e.a., 2003; Burger, 2010; Fukkink, e.a., 2011).

Naast deze positieve bijdragen van dagopvang zijn er ook negatieve invloeden gevonden waaronder een toename van externaliserende gedragsproblemen en lagere schoolprestaties (Brooks-Gunn, e.a., 2002; De Schipper, e.a., 2003; Belsky, e.a., 2007, NCKO, 2011). Uit uitgebreide studies die de resultaten van opvangonderzoek samenbrachten blijkt dat elk gevonden effect van kinderopvang afhankelijk is van de kwaliteit van deze opvang (Love, e.a., 2003; Burger, 2010). Hoe hoger de kwaliteit, hoe beter de ontwikkeling van kinderen, hoe lager de kwaliteit, hoe groter de kans op minder gunstige ontwikkeling van kinderen.

In Nederland wordt de kwaliteit van kinderdagverblijven gemonitord sinds 1995 door het Nederlandse Consortium Kinderopvang Onderzoek (voortaan NCKO). Het NCKO is een samenwerkingsverband tussen Universiteit van Amsterdam en de Radboud Universiteit Nijmegen. Voorjaar 2009 heeft het NCKO de uitkomsten van de vierde kwaliteitsmeting

gepubliceerd. De resultaten van deze monitor laten een alarmerende trend van afnemende kwaliteit zien. In vergelijking met de eerste meting in 1995 is de totaalscore voor algemene kwaliteit gedaald van een gemiddelde van 4.8 naar 2.8 op een zevenpuntsschaal. Dit betekent dat de gemiddelde kwaliteitscore van de Nederlandse kinderopvang in tien jaar tijd gezakt is naar een onvoldoende (Gevers Deynoot-Schaub & Riksen-Walraven, 2005; Vermeer, e.a., 2005, de Kruif, e.a., 2007, 2009; Fukkink, e.a., 2011). Dit algemene oordeel over kwaliteit van kinderopvang is opgebouwd uit zes verschillende onderdelen: Ruimte en meubilering, Individuele zorg, Taal, Activiteiten, Interacties, en Programma. De significante daling op de subschaal 'Interacties' is volgens het NCKO zorgelijk, omdat dit de kern uitmaakt van de pedagogische kwaliteit en de scores op deze schaal in het verleden altijd relatief hoog waren (de Kruif, e.a., 2009). Uit de laatste monitor bleek bovendien dat pedagogisch medewerkers van babygroepen significant lager scoorden op interactievaardigheden dan die van peuter- of verticale groepen.

Positieve en negatieve effecten van kinderopvang worden dus gebufferd door de kwaliteit van de opvang. De kwaliteit – met in het bijzonder de interactievaardigheden van medewerkers – heeft invloed op de mate van stress die een kind ervaart tijdens een opvangdag. Baby's zijn voor hun stressregulatie afhankelijk van de sensitieve responsieve reacties van hun verzorgers. Een hoog of juist heel laag niveau van het stresshormoon cortisol heeft invloed op de ontwikkeling van hersenen van baby's. Een trend van afname van kwaliteit van kinderopvang is daarom zorgelijk. Doel van dit project is de evaluatie en verbetering van een training die zich richt op werken met baby's en de speciale kwaliteiten die daarvoor nodig zijn. De training leert pedagogisch medewerkers de specifieke behoeftes van baby's te (h)erkennen en adequaat hierop te reageren.

1.1.3 Ontwikkeling van een bewezen effectieve interventie

Kinderopvangcentra en overheid zijn zich bewust van de negatieve trend uit het NCKO-onderzoek en zetten zich in deze te keren door middel van bijscholing. Voor het aanbieden van opleiding kan een beroep worden gedaan op het Bureau Kwaliteit Kinderopvang (voortaan: BKK) die diverse bijscholingstrainingen aanbiedt en subsidies toebedeelt om deze bijscholingstrainingen te volgen. Er bestaan veel programma's en methodieken om de deskundigheid van professionals te bevorderen. Helaas ontbreekt het de kinderopvang aan kennis over werkzame principes omdat er weinig wetenschappelijk onderzoek is gedaan naar wat werkt in deze branche.

De Nederlandse jeugdzorgsector heeft de afgelopen jaren een grote verandering door- gemaakt waarbij evidence-based werken beleid werd (Van Yperen, 2003). Evidence-based werken betekent dat professionals werken vanuit de laatste wetenschappelijk inzichten en met onderzochte methodieken die overdraagbaar én bewezen effectief zijn (Van Yperen & Bakker, 2008). De eerste stap in dit traject is het structureren van het trainingsprogramma, de doelen SMART formuleren en het theoretische onderbouwen van wat wordt gedaan. De tweede stap is het bewijzen van mogelijke effectiviteit door middel van een eenvoudige evaluatie. Indien deze evaluatie minimale veranderingen laat zien, kan het programma worden herzien en geoptimaliseerd voordat meer intensieve effectiviteitsonderzoeken worden uitgevoerd. De derde stap is het vaststellen van effectiviteit op basis van minimaal twee gerandomiseerde effectonderzoeken en de vierde stap is het aantonen van kosten-effectiviteit (Veerman & Van Yperen, 2007; Brug, e.a., 2010).

De evaluatie van Werken met Baby's zet zich in op de tweede stap van dit traject door het checken voor eventuele effecten van de cursus en het vernieuwen van de materialen naar aanleiding van de uitkomsten.

1.2 Opzet project

Het project bestaat uit twee onderdelen, beginnende met een evaluatie van de training Werken met Baby's gevolgd door een verbetering van de materialen aan de hand van uitkomsten uit de evaluatie én nieuwe inzichten en ontwikkelingen op het terrein van kinderopvang. Dit verslag zal eerst de opzet van de evaluatie bespreken, de uitkomsten inzichtelijk maken en vervolgens aangeven hoe deze uitkomsten zijn vertaald naar de aanpassing van de cursus.

1.3 Cursus Werken met Baby's

Werken met Baby's is ontwikkeld in 2004 door het Nederlands Jeugdinstituut. De training bestaat uit zes bijeenkomsten van drie uur. De bijeenkomsten worden idealiter om de twee weken gegeven en dit gebeurt vaak in de avonden. Trainingsmaterialen bestaan uit het boek "Werken met baby's in een groep" en een werkboek voor de deelnemers, een trainershandleiding, sheets ter gebruik tijdens de training, een DVD met fragmenten waarin interactievaardigheden aan bod komen, en een managershandleiding. Trainingsgroepen bestaan uit tien tot maximaal vijftien personen.

De opzet van de training is als volgt:

1. Visie op baby's en babyopvang
2. Interactie en communicatie met baby's (dl 1)
3. Interactie en communicatie met baby's (dl 2)
4. Een veilige en uitdagende speelomgeving creëren
5. De dag doorbrengen met baby's en samenwerken met collega's
6. Samenwerken met ouders

Allereerst wordt met pedagogisch medewerkers de basis van babyopvang besproken; het belang van emotionele veiligheid van een baby en de ontwikkelopgaven waarvoor baby's staan. Bijeenkomsten twee en drie behandelen de interactievaardigheden die gebruikt kunnen worden om baby's te begeleiden in hun ontwikkeling. Deze zijn:

- A. Emotionele ondersteuning: het opbouwen van een goede relatie waar binnen de baby zich veilig, geborgen en vertrouwd voelt.
- B. Respect voor autonomie: het respecteren en accepteren van de eigenheid van iedere baby, hem met respect verzorgen, de baby voldoende tijd geven om te reageren en hem zoveel mogelijk zelf laten proberen.
- C. Structuur en continuïteit: Baby's houvast bieden door vaste gewoonten, rituelen en ritmen, duidelijk en consequent zijn.
- D. Zeggen wat je doet, benoemen wat je ziet: Baby's zijn gevoelig voor taal en de taalontwikkeling wordt gestimuleerd door veel te praten over wat je doet en ziet en geduldig op antwoord te wachten.

Naast de interactievaardigheden leren pedagogisch medewerkers ook kritisch te kijken naar de inrichting van de ruimte waarin zij werken. Het doel is deze in te richten om de ontwikkeling van baby's zoveel mogelijk te stimuleren en tegelijkertijd ook de (emotionele & fysieke) veiligheid te waarborgen. In bijeenkomst vijf komt de dagindeling en ge-

schikte activiteiten voor een babygroep aan bod en leren pedagogisch medewerkers principes van samenwerken in een team op een groep. Tot slot wordt in de laatste bijeenkomst aandacht besteed aan de samenwerking tussen pedagogisch medewerkers en ouders (Balledux, Jongepier & Meij, 2004).

2 Evaluatie van effecten en ervaringen

Het doel van dit project is het aanpassen van de cursus Werken met baby's aan de hand van de nieuwste wetenschappelijke inzichten én uitkomsten van de evaluatie. De evaluatie van de cursus vormt de tweede stap in het proces van de ontwikkeling van een evidence-based ofwel bewezen effectieve manier van werken met baby's in de kinderopvang. Doel van de evaluatie nagaan in welke mate pedagogisch medewerkers de aangeleerde vaardigheden in praktijk brengen en aan de hand daarvan de cursus te verbeteren. Naast observatie van gedrag wordt er met cursusleiding, leidinggevenden en pedagogisch medewerkers geëvalueerd hoe de cursus is verlopen en waar er verbeterpunten zouden zijn.

2.1 Methode

De evaluatiestudie is bestaat uit twee delen: observatie van interactievaardigheden en evaluatievragenlijsten over de training. De observaties zijn uitgevoerd aan de hand van video opnames op drie tijdstippen; voorafgaand aan en direct na de cursus, en drie maanden na afloop van de cursus. De cursus is aan 62 pedagogisch medewerkers aangeboden in het najaar van 2010. Uit een eerdere evaluatie tijdens de ontwikkeling van het programma bleek dat wanneer pedagogisch medewerkers die samenwerkten ook in koppels de training volgden, er dubbel zo grote effecten werden gevonden (Meij, Balleux, Jongepier, & Riksen-Walraven, 2006). Daarnaast is bekend uit onderzoek naar kwaliteit binnen de Nederlandse kinderopvang dat jongere kinderdagverblijven over het algemeen minder hoog scoren (Fukkink & Van IJzendoorn, 2004). Een jong kinderdagverblijf heeft een team dat nog op elkaar ingespeeld moet raken een heeft wellicht nog geen tijd en geld gehad om te investeren in cursussen voor de medewerkers. Om de kansen op verbetering zo groot mogelijk te maken en jonge kinderdagverblijven bij te staan, is er gekozen om juist de jonge kinderdagcentra uit te nodigen voor deelname aan de cursus.

2.2 Doelgroep en werving

Aan deelname aan de cursus en de evaluatie waren een aantal voorwaarden verbonden. Deze selectiecriteria waren:

- een KvK- inschrijvingsdatum vanaf 2005
- geen ervaring met de cursus 'Werken met baby's'
- bereidheid om twee pedagogisch medewerkers die samenwerken op dezelfde babygroep (leeftijd 3 -18 mnd) de cursus 'Werken met Baby's' te laten volgen
- mogelijkheid tot maken van filmopnames van de twee pedagogisch medewerkers met de baby's op hun eigen groep op drie verschillende momenten
- actieve participatie in evaluatie door pedagogisch medewerkers en hun leidinggevenden.

Om de beoogde doelgroep te werven zijn verschillende acties ondernomen. Zo zijn alle eigenaren van geregistreerde kinderopvangorganisaties in de provincies Zuid-Holland, Utrecht, Noord-Holland en Drenthe met een bestaansduur van vijf jaar of minder in de registers van de Kamer van Koophandel (KvK) benaderd met een brief. Op het moment van werven (juni 2010) betrof dit 1218 ondernemers in de kinderopvangbranche. Dit aantal is inclusief centra voor buitenschoolse opvang en de gastouderopvang. In de brief

werden kinderdagverblijven jonger dan 5 jaar met aparte babygroepen uitgenodigd om deel te nemen aan het project. Tegelijkertijd werden er advertenties geplaatst via digitale nieuwsbrieven en berichten op websites van de beide instituten. Daarnaast is er een wervingsflyer uitgedeeld op het congres 'Babyopvang kan beter' (mei 2010) waar beleidsmakers, onderzoekers en kinderopvangorganisaties samenkwamen om de kwaliteit van de babyopvang centraal te stellen.

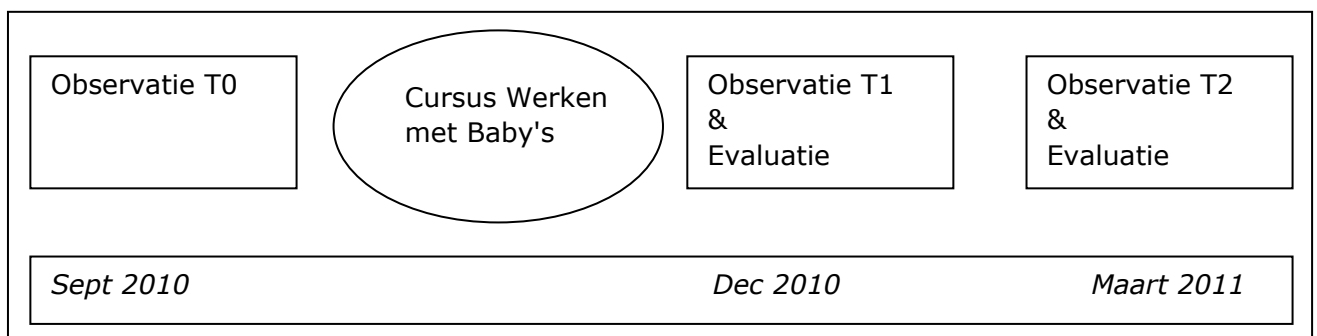
Uiteindelijk zijn er 22 kinderopvangorganisaties geselecteerd om mee te doen aan de kwaliteitsimpuls. Deze zijn verdeeld over vijf regio's: Amsterdam, Den Haag, Rotterdam, Apeldoorn en Utrecht. Andere aangemelde kinderopvangorganisaties zijn afgewezen op basis van groepstype, beschikbaarheid pedagogisch medewerkers in cursusperiode, ongeschikte bestaansduur en andere logistieke aspecten.

De cursus "Werken met Baby's" is in 2004 ontwikkeld, zie ook hoofdstuk 1.3 voor een toelichting op de inhoud van de cursus. Sindsdien wordt de cursus verspreid door het Nederlands Jeugdinstituut via een train-de-trainers concept. Dit houdt in dat het Nederlands Jeugdinstituut trainers opleidt die deze cursus zelfstandig aan kinderdagverblijven en hun pedagogisch medewerkers aanbieden. De trainers kunnen zelfstandigen zijn of werkzaam als intern pedagoog binnen een kinderopvangorganisatie met meerdere vestigingen. Voor het aanbieden van de cursus binnen dit project zijn trainers geselecteerd die veel ervaring hebben in het geven van deze cursus. In totaal zijn er zes trainingsgroepen geformeerd, met een trainingsgroep in Amsterdam, Rotterdam, Apeldoorn en Utrecht. In Den Haag waren er twee trainingsgroepen actief vanwege het hoge aantal aanmeldingen. De trainers hebben de cursus gegeven tussen september en december 2011. Elke trainingsgroep bestond uit gemiddeld tien cursisten werkzaam bij diverse kinderdagverblijven binnen de regio.

2.3 Opzet evaluatie en instrumenten

De pedagogisch medewerkers zijn vóór aanvang van de cursus, direct na en drie maanden na afloop van de cursus gefilmd. Daarnaast kregen ze direct na afloop van de cursus een vragenlijst met vragen over hun ervaringen met de cursus. Deze evaluatie werd na drie maanden herhaald. Op het moment van afronden van de cursus en drie maanden na afloop ontving ook de leidinggevende van het kinderdagverblijf een evaluatievragenlijst (zie figuur 1).

Figuur 1: Opzet evaluatie

2.3.1 Observatie van interactievaardigheden

Om een beeld te krijgen van de interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers zijn er filmopnames gemaakt. Deze opnames worden gecodeerd door onafhankelijke observatoren van het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) onder leiding van het Kohnstamm Instituut. Er zijn van elke pedagogisch medewerker drie fragmenten van elk tien minuten gefilmd en een reservemoment. Deze filmmomenten bestaan uit een verschoon moment, vrij spelen en voeden –dit kan een fles of boterham zijn.

Procedure filmen

De filmopnames zijn gemaakt door studenten of net afgestudeerden van verschillende universiteiten. De filmers zijn geworven via studieverenigingen van departementen pedagogische wetenschappen. Allen hebben een instructieochtend gevolgd in een van de participerende kinderdagverblijven. Deze was bedoeld om te leren filmen op een niet-intrusieve manier binnen een groep met kleine kinderen. Hoe minder inbreuk op de normale routine een filmer met haar aanwezigheid maakt tijdens de filmochtend, hoe meer waarheidsgetrouw de opnamen zullen worden. De filmer was de gehele ochtend tot aan de lunch aanwezig op de groep om de twee pedagogisch medewerkers om de beurt te filmen. In een aantal gevallen is er 's middags gefilmd vanwege aanwezigheid personeel.

De ouders van de kinderdagverblijven zijn vooraf uitvoerig geïnformeerd over het doel van de evaluatie waaraan het kinderdagverblijf meewerkte. Zij hebben voor de filmopnames schriftelijke toestemming verleend voor het maken van filmopnames van hun kind. Wanneer ouders geen toestemming verleenden, is van het betreffende kind geen filmopname gemaakt. Dit gebeurde door het kind tijdelijk op een andere groep te plaatsen, het kind actief buiten beeld te houden of het filmen van een fragment te staken wanneer het kind onbedoeld toch in beeld kwam.

Procedure observatie

De filmopnames zijn gecodeerd door het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO) op de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers: de NCKO-interactieschalen. Deze observatieschaal is gebaseerd op een observatieschaal die ontwikkeld is voor de observatie van sensitiviteit binnen ouder-kind interacties (Ainsworth, e.a., 1974; Erickson, e.a., 1985; Erickson, e.a., 1985; De Kruif, e.a., 2009; Fukkink, e.a., 2011; Groeneveld, e.a. 2011).

De zes NCKO- interactieschalen zijn:

1. Sensitieve responsiviteit
2. Respect voor autonomie
3. Structureren en grenzen stellen
4. Praten en uitleggen
5. Ontwikkelingsstimulering
6. Begeleiden van interacties

Deze vaardigheden zijn gemeten op een zevenpuntsschaal, die loopt van 1 (zeer laag) tot en met 7 (zeer hoog) (De Kruif et al, 2007; 2008; NCKO, 2011). De eerste vier worden ook wel interactievaardigheden en de laatste twee educatieve vaardigheden genoemd. De vraag is of de zesde vaardigheid relevant is voor baby's jonger dan een jaar, zij zijn nog niet met anderen bezig en richten zich vooral op de aanwezige volwassene(n). In de cursus 'Werken met Baby's' worden de eerste vier vaardigheden uitgebreid be-

handeld. De laatste twee vaardigheden zijn recent toegevoegd door het NCKO (De Kruijff, e.a., 2009).

Het Nederlands Jeugdinstituut heeft 'Werken met Baby's' ontwikkeld. Er worden vier van de zes geobserveerde leidstervaardigheden in de cursus behandeld. Er zou sprake kunnen zijn van een 'olievlek-effect' na het volgen van de training. Hiermee wordt bedoeld dat het succesvol aanleren van de eerste vier vaardigheden ook veranderingen bewerkstelligt in de twee educatieve vaardigheden. In het geval van 'Werken met Baby's' zou een toename van vaardigheden binnen de schaal 'praten en uitleggen' ook een toename op de schaal 'ontwikkelingsstimulering' kunnen betekenen. Immers, door praten met en uitleggen aan baby's wordt naast interactie ook de cognitieve ontwikkeling van de herse- nen gestimuleerd

Vier getrainde observatoren beoordeelden de gefilmde episodes. Deze observatoren volgden vooraf zes trainingssessies die elk gemiddeld vier uur duurden. Een trainingsses- sie bestond uit het intensief bestuderen van de interactieschaal die op die dag centraal stond en vervolgens het beoordelen en nabespreken van oefenfragmenten. De training werd afgesloten met een toets. De observatoren mochten pas beginnen met het beoor- delen van de interactieschalen als de intra-class correlatie (ICC) voor iedere schaal ten minste .70 was. Dit houdt in dat er een grote mate van overeenstemming was in het oordeel van de verschillende observatoren. Ook na de training werd de beoordeling tus- sentijds geëvalueerd waarbij twee observatoren onafhankelijk van elkaar de gefilmde episodes van de pedagogisch medewerkers op de groep beoordeelden. Bij afwijkende scores werd overlegd tot consensus werd bereikt. De overeenstemming tussen de obser- vatoren van de filmpjes binnen dit project was vrij hoog. De gemiddelde intraclass correlatie (two way-mixed, absolute agreement) is .946 (range = .923 - .963). Scores op de drie gefilmde episodes binnen een filmmoment verschilden niet significant en daarom is er een gemiddelde score berekend over deze drie episodes.

2.3.2 Evaluatie ervaringen

Voor de evaluatie van de cursus hebben we de pedagogisch medewerkers en hun lei- dinggevendenden twee keer een evaluatieformulier laten invullen. De eerste keer vulden de pedagogisch medewerkers een evaluatieformulier in op de laatste bijeenkomst van de cursus. De tweede vragenlijst werd naar het kinderdagverblijf opgestuurd voor het laat- ste filmmoment. De filmer kreeg de ingevulde vragenlijsten in een gesloten envelop mee. De vragenlijsten voor de leidinggevendenden is per post gegaan.

Evaluatie met pedagogisch medewerkers

De twee vragenlijsten voor de pedagogisch medewerkers ging over hun ervaring met de cursus en hun mening over de verschillende onderdelen; de frequentie van bijeenkom- sten, bruikbaarheid en toepasbaarheid van de vaardigheden, contact met de trainer, en de trainingsmaterialen. Daarnaast werd nagevraagd naar het doel van de cursus en wat ze ervan hebben geleerd.

Evaluatie met leidinggevendenden

De leidinggevendenden van de pedagogisch medewerkers die deelnamen aan de cursus ont- vingen een evaluatieformulier. Deze ging in op het gebruik van de werkmap voor leiding- gevendenden en in welke mate de verschillende implementatiestrategieën werden ingezet door de leidinggevendenden.

Evaluatie met de trainers

De zes trainers die de cursus Werken met Baby's binnen dit project hebben aangeboden, hadden een actieve rol in de evaluatie van het programma. Per cursusavond vulden de trainers een logboek in. Dit logboek bevatte naast de administratieve feitelijkheden (aanwezigheid van deelnemers, het wel/niet afhebben van huiswerkopdrachten, begin- en eindtijd, etc.) ook inhoudelijke registraties. Deze inhoudelijke registraties gingen over het verloop van de cursusavond en hun impressies over de deelnemers. De rapportages van het logboek dienden een tweeledig doel, enerzijds om de voortgang te bewaken van de cursus en anderzijds aanknopingspunten te bieden voor de actualisering van het cursusmateriaal. Na de laatste cursusbijeenkomst is er een evaluatieve trainersbijeenkomst georganiseerd. De trainers evalueerden samen over de gegeven cursus en zij gaven suggesties voor de actualisering van de cursus. Er is gekeken naar mogelijke verbeterpunten en positief gewaardeerde punten op het gebied van de inhoud van de cursus, de materialen en de randvoorwaarden.

2.4 Analyses

Allereerst is er gekeken naar de achtergrondgegevens van de deelnemers en hun kinderdagverblijven. Daarna werd er getest of er veranderingen zijn opgetreden in het geobserveerde gedrag van pedagogisch medewerkers. Hiervoor zijn "completers-only repeated measurement" analyses van de variantie (ANOVA'S) uitgevoerd. Dit houdt in dat enkel pedagogisch medewerkers waarvan op alle meetmomenten observatiegegevens zijn, meegenomen zijn in de analyses. Een gepaarde, eenzijdige T-toets is gebruikt om veranderingen tussen T0-T1, T0-T2 en T1-T2 te vinden. Ter controle is daarna ook een Wilcoxon test uitgevoerd. Om samenhangen tussen achtergrondgegevens en observatiescores te vinden, zijn "stepwise linear regression analyses" uitgevoerd. Er waren slechts enkele missende gegevens op item level. Deze zijn aangevuld door de gemiddelde score binnen dat bepaalde item te gebruiken. De schaal "Structureren en grenzen stellen" was hier een uitzondering op omdat dit gedrag vaak niet aanwezig was op de videobeelden. Deze werden dan als "Niet aanwezig" gescoord in plaats van missend. Tot slot zijn de evaluatieformulieren onderworpen aan kwalitatieve analyses om hieruit de belangrijkste gegevens te halen.

3 Resultaten

In dit resultatenhoofdstuk zullen eerst de achtergrondgegevens van de deelnemers worden besproken, vervolgens de uitkomsten van de observaties en ten slotte de resultaten van de evaluaties.

3.1 Demografische gegevens

In totaal zijn 62 pedagogisch medewerkers gestart met de cursus 'Werken met baby's'. Bij de eerste filmronde zijn alle 62 pedagogisch medewerkers gefilmd, bij de tweede filmronde waren dit er 55 en bij de laatste filmronde 44. Achttien deelnemers zijn uitgevallen tijdens de zes maanden dat het evaluatieproject duurde. Binnen de kinderopvangsector is een vrij hoog verloop van personeel en dat is terug te zien in dit project. Medewerkers veranderen veelvuldig van werkgever, hierdoor zijn tien deelnemers uitgevallen. Zes deelnemers stopten door ziekte en zwangerschapsverlof. Eén kinderdagverblijf met twee deelnemers is uitgevallen in verband met de Amsterdamse zedenzaak in december 2010 waarbij grootschalig kindermisbruik binnen het kinderdagverblijf aan het licht kwam. Hierdoor verschoven de prioriteiten van de leidinggevende en haar personeel en is besloten om niet langer aan dit project deel te nemen.

Tabel 1: Achtergrondgegevens deelnemers en cursusgegevens, SD = Standaard Deviatie

	Gemiddelde	SD	Range
Geslacht			
# Man	1		
# Vrouw	61		
Culturele achtergrond deelnemers			
Nederlands (%)	72		
Niet Nederlands (%)	15		
Onbekend (%)	13		
Opleidingsniveau			
Middelbare school (%)	5		
MBO (%)	72		
HBO (%)	12		
Onbekend (%)	11		
Leeftijd in jaren	27.8	8.3	19-56
Werkervaring in KDV in maanden	41.7	42.7	1-216
Werkervaring op babygroep in maanden	22.1	25.5	1-120
Aantal werkdagen per week	3.7	0.91	1-6
Aantal werkuren per week	31	7.8	9-56
Aantal kinderen aanwezig op filmochtend	7	1.6	3-12
T1 aantal kindcontacten wekelijks	16	6	5-40
T2 aantal kindcontacten wekelijks	17	7	7-45
Cursus aanwezigheid bij:			
Alle 6 sessies (%)	33		
5 sessies (%)	44		
4 sessies (%)	12		
3 of minder sessies (%)	11		
	Ja (%)	Nee (%)	Onbekend(%)
Dagelijks werken met dezelfde groep kinderen?	11	88	1
Werkzaam in trainings-couple op T1?	79	18	3
Werkzaam in trainings-couple op T2?	84	16	0

Van de gehele groep pedagogisch medewerkers hebben er 20 (33%) alle bijeenkomsten bijgewoond en 27 cursisten (44%) hebben één bijeenkomst verzuimd. De gehele groep bestond uit vrouwen en de gemiddelde leeftijd was 28 jaar met de jongste pedagogisch medewerker van 19 jaar en de oudste 56 jaar. De overgrote meerderheid van de deelnemers geeft aan van Nederlandse afkomst te zijn (72%), andere genoemde nationaliteiten zijn Hindoestaans, Surinaams, Turks, Marokkaans en Pools. Het merendeel (72%) heeft een opleiding op MBO niveau afgerond, 12% heeft een HBO achtergrond. Gemiddeld werken ze al 3,5 jaar in de kinderopvang waarvan gemiddeld bijna twee jaar op een babygroep. De variatie hierin is erg groot; van medewerkers die slechts één maand werkervaring hebben tot aan medewerkers die al 18 jaar in het vak meedraaien. Ze werken gemiddeld 31 uur per week verdeeld over 3,7 dagen en zien daarbij gemiddeld 16 verschillende baby's (zie ook tabel 1). Het is een groep die het werk op de babygroep erg leuk vindt, want ze beoordelen hun werk met een rapportcijfer 8,3.

3.2 Geobserveerde interactievaardigheden

De uitkomsten van de observaties staan in tabel 2. Hierin zijn ook de scores van de babyleidsters uit het NKCO onderzoek van 2008 vermeld (De Kruif, e.a., 2009). In de tabel is door middel van kleuren inzicht gegeven in de scores. In de observaties is gebruik gemaakt van een 7-puntsschaal. Scores van 3.5 en lager worden gezien als onvoldoende en zijn rood, tussen 3.5 en 4.5 is matig en oranje gekleurd, en 4.5 of hoger is voldoende tot goed en dus groen.

De pedagogisch medewerkers uit ons project scoren over het algemeen hoger dan de pedagogisch medewerkers van babygroepen uit de landelijke NKCO meting. In vergelijking tot de totale groep van 199 pedagogisch medewerkers van verschillende soorten opvanggroepen (verticaal, horizontaal, baby) lijken er geen groot verschillen te zijn. Uitzondering hierop is de vaardigheid respect voor autonomie waar de pedagogisch medewerkers uit dit project iets lager scoren. Omdat dit project enkel over vaardigheden van pedagogisch medewerkers op babygroepen gaat, zullen de resultaten alleen worden vergeleken met deze groep binnen de landelijke kwaliteitsmonitor van het NKCO.

De sensitieve responsiviteit wordt op alle drie de meetmomenten als voldoende gescoord, landelijk scoren babyleidsters hier matig maar bijna voldoende. Respect voor autonomie verandert van matig in voldoende direct naar de cursus en zakt weer naar matig. Deze score lijkt wel iets hoger te zijn dan het landelijk gemiddelde van babyleidsters. Er wordt voldoende gestructureerd en grenzen gesteld, de score is iets lager dan landelijk gemiddelde. Praten en uitleggen doen de pedagogisch medewerkers matig maar beter dan landelijk waar onvoldoende wordt gescoord op dit onderdeel. Ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties zijn beiden onvoldoende maar gemiddeld boven de score van het landelijk gemiddelde. Over het geheel doen de pedagogisch medewerkers in dit project het dus beter dan de babyleidsters uit het landelijke kwaliteitsonderzoek.

Tabel 2

Beschrijvende statistiek voor geobserveerd gedrag van de pedagogisch medewerkers

	T0	T1	T2	NCKO 2008- Babygroepen	NCKO 2008- alle groepen
	Gemiddelde (sd)	Gemiddelde (sd)	Gemiddelde (sd)	Gemiddelde (sd)	Gemiddelde (sd)
Sensitieve responsiviteit	5.00 (0.88)	5.09 (0.96)	5.05 (1.02)	4.47 (0.89)	4.83 (0.78)
Respect voor autonomie	4.37 (0.90)	4.68 (0.79)	4.39 (0.73)	4.19 (0.69)	4.52 (0.71)
Structureren en grenzen stellen	4.56 (0.98)	4.77 (1.01)	4.72 (0.94)	4.98 (1.22)	4.94 (1.00)
Praten en uitleggen	3.52 (0.98)	3.80 (1.01)	3.63 (0.84)	3.13 (0.62)	3.62 (0.73)
Ontwikkelingsstimulering	2.03 (0.69)	2.18 (0.72)	2.08 (0.70)	1.78 (0.59)	2.19 (0.82)
Begeleiden van interacties	1.89 (0.80)	1.98 (0.87)	1.83 (0.68)	1.42 (0.41)	1.72 (0.69)
Gemiddelde interactievaardigheid	3.45 (0.70)	3.63 (0.68)	3.48 (0.64)		

Note: Observaties zijn gescoord op een 7-puntsschaal. Score onder 3.5 is onvoldoende en rood, 3.5-4.5 is matig en oranje, 4.5 en hoger is voldoende tot goed en groen. Het aantal keer dat de vaardigheid "Structureren en grenzen stellen" is geobserveerd is lager dan de andere vaardigheden door afwezigheid in de videoclip (T0 n=31; T1 n=27; T2 n=23). NCKO Babygroepen n= 48; NCKO alle groepen n = 199 (De Kruif, ea, 2009). sd = standaard afwijking, To =voor, T1 = na de cursus, T2 = 6 maanden na T0.

Tabel 3

Uitkomsten van de T-toetsen voor geobserveerd gedrag van de pedagogisch medewerkers

	T0-T1		T0-T2		T1-T2	
	t (df)	P	t (df)	p	t (df)	p
Sensitieve responsiviteit	-.884 (56)	.190	-.288 (50)	.388	.238 (50)	.407
Respect voor autonomie	-1.882 (56)*	.033	.261 (50)	.398	2.534 (50)**	.007
Structureren en grenzen stellen	-2.300 (10)*	.022	-4.022 (11)**	.001	.533 (13)	.302
Praten en uitleggen	-1.636 (56)	.054	-.537 (50)	.297	1.002 (50)	.161
Ontwikkelingsstimulering	-.944 (56)	.175	-.229 (50)	.410	1.274 (50)	.105
Begeleiden van interacties	-.897 (56)	.187	.296 (50)	.384	1.616 (50)	.056
Gemiddelde interactievaardigheid	-1.728 (56)*	.045	-.221 (50)	.413	1.624 (50)	.413

Note: Het aantal keer dat de vaardigheid "Structureren en grenzen stellen" is geobserveerd is lager dan de andere vaardigheden door afwezigheid in de videoclips (T0 n=31; T1 n=27; T2 n=23). Observaties zijn gescoord op een 7-puntsschaal, *p< .05 ** p< .01

De uitkomsten van de analyses naar veranderingen in het gedrag van pedagogisch medewerkers staat in tabel 3. In tabel 2 is te zien dat er de scores na de cursus (T1) hoger is dan ervoor (T0) maar dat deze toename drie maanden na afloop van de cursus weer verdwenen is. Een toename wordt statistisch significant genoemd wanneer de gemeten verandering zo groot is deze niet toevallig kan zijn. In tabel 3 zijn de significante veranderingen aangegeven met een * of ** waarbij de kans dat deze verandering toch toevallig is 5 % of 1%. Een markering van twee sterren betekent dus een significante verandering waarbij de kans dat deze een toevallige meetfout is slechts 1% is.

Er zijn een aantal veranderingen gevonden in het geobserveerd gedrag. Direct na afloop van de cursus is er een significante toename van 'Respect voor autonomie' en 'Structureren en grenzen stellen'. Ook de gemiddelde interactievaardigheid van leidsters is significant verbeterd. Dit betekent dat pedagogisch medewerkers op babygroepen direct na de cursus de baby's zichtbaar anders met baby's omgingen. Er zijn ook vaardigheden waar er wel een hogere score was na de cursus maar deze toename niet groot genoeg is om uit te kunnen sluiten dat deze toevallig was. We kunnen dus niet zeggen dat er een significante toename te zien is van de vaardigheden sensitieve responsiviteit, praten en uitleggen, ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties. Uitkomsten van de Wilcoxon test zijn niet verschillend van de resultaten zoals in tabel 3 staan.

Drie maanden na afsluiten van de cursus is de toename van respect voor autonomie weer verdwenen. Ook in de gemiddelde interactievaardigheden blijkt geen verandering meer zichtbaar te zijn. Alleen structureren en grenzen stellen is een vaardigheid die blijvend veranderd lijkt. Maar deze is slechts bij de helft van de pedagogisch medewerkers waargenomen en daarmee is dus niet te zeggen dat iedereen die de cursus heeft gevolgd deze verandering doormaakt. Er zijn dus direct na de cursus veranderingen in het gedrag van de pedagogisch medewerkers maar deze zijn niet meer zichtbaar zes maanden na de start van de cursus.

De cursus leert vier vaardigheden aan -te weten sensitieve responsiviteit, respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen, en praten en uitleggen. Er werd verondersteld dat indien deze vier verbeterden, er ook een toename te zien zal zijn op de twee nieuwste vaardigheden zoals verwoord door het NCKO, namelijk ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties. Er is geen blijvende toename te zien op de vier getrainde interactievaardigheden. Daarnaast is er direct na de cursus, wanneer respect voor autonomie, structureren en grenzen stellen en de gemiddelde interactievaardigheid toenemen, geen significante toename te zien op ontwikkelingsstimulering en begeleiden van interacties. Van het veronderstelde 'spill-over' effect tussen de aangeleerde vaardigheden is dus geen sprake.

3.3 Voorspellers van kwaliteit

Er zijn aanvullende analyses -te weten lineaire regressie analyses- uitgevoerd om te onderzoeken of de kwaliteit van interacties kon worden voorspeld aan de hand van kenmerken van de pedagogisch medewerkers. Uit de literatuur over kinderopvang zijn een aantal voorspellers van deze interactiekwaliteit bekend. De leeftijd van de pedagogisch medewerker lijkt uit te maken voor haar interactievaardigheden; een jongere pedagogisch medewerker is vaak sensitiever dan een oudere (Goossens & Van IJzendoorn, 1990). De pedagogische kwaliteit is minder wanneer er een ongunstige leidster-kind ratio is (Smeets & Goossens, 1988). Daarbij lijkt het aantal uren dat een pedagogisch medewerker werkt negatief samen te hangen met de kwaliteit van interactie met kinderen (De Schipper, e.a., 2003). Uit de eerdere evaluatie van Werken met Baby's bleek dat er dubbele effecten werden gevonden wanneer twee direct samenwerkende collega's ook samen de cursus volgden (Meij, Balledux, Jongepier, & Riksen-Walraven, 2006).

Mogelijke voorspellers die in de analyse zijn meegenomen waren leeftijd van de pedagogische medewerker, niveau van afgeronde opleiding, aantal jaren werkzaam in kinderopvang, aantal jaren werkzaam in de babyopvang, aantal werkdagen per week, aantal werkuren per week, werkzaam in koppel die samen de cursus hebben gevolgd, eigen keuze in deelname training, mate van aanwezigheid tijdens de cursus, aantal kinderen op de groep, en het aantal kinderen aanwezig op de groep tijdens de videomomenten.

Tabel 4

Significante voorspellers voor interactievaardigheden op T1 en T2

		Eigen keuze in deelname cursus β (SE)	# uren werk per week β (SE)	Werkervaring in maanden β (SE)	Werkervaring in maanden op babygroep β (SE)
Sensitieve responsiviteit	T1				
	T2	.307 * (.323)			
Respect voor autonomie	T1	.304 * (.218)	-.303 * (.014)		
	T2	.445 ** (.212)			
Structureren en grenzen stellen	T1				
	T2				
Praten en uitleggen	T1				
	T2	-.377 ** (.244)		.307 * (.004)	
Ontwikkelingsstimulering	T1		-.378** (.014)		
	T2				
Begeleiden van interacties	T1				
	T2	.451 ** (.197)			.372 * (.001)
Gemiddelde interactievaardigheid	T1		-.331 * (.013)		
	T2	.320 * (.199)			

T1 = direct na de cursus, T2 = 6 maanden na eerste meting, 3 maanden na cursus, *p<.05 ** p<.0

In tabel 4 staan de significante uitkomsten van de regressie analyse vermeld. De eigen keuze tot deelname aan de cursus door een pedagogisch medewerker bleek de belangrijkste voorspeller voor interactievaardigheden. Het was de enige voorspeller voor sensitieve responsiviteit (T2), respect voor autonomie (T2), en gemiddelde score voor alle interactievaardigheden (T2). Daarnaast was het de belangrijkste voorspeller voor respect voor autonomie (T1), praten en uitleggen (T2), en begeleiden van interacties (T2). Het aantal uren werk per week is een negatieve voorspeller voor ontwikkelingsstimulering (T1) en gemiddelde interactievaardigheden (T1) waarbij meer uren werk een minder goede score op deze vaardigheden betekent.

Geen van de voorspellers kon de T1 uitkomst voor sensitieve responsiviteit, structureren en grenzen stellen, praten en uitleggen, en het begeleiden van interacties voorspellen. De uitkomsten op T2 van de vaardigheden structureren en grenzen stellen, en ontwikkelingsstimulering konden niet worden voorspeld door de verschillende factoren.

3.4 Evaluatie ervaringen

3.4.1 Evaluatie met pedagogisch medewerkers

Er zijn totaal 99 evaluatieformulieren van pedagogisch medewerkers binnengekomen, 53 direct na de cursus en 46 op het tweede evaluatiemoment drie maanden na afsluiting van de cursus. De evaluatie van pedagogisch medewerkers behandelde een aantal (proces-)factoren waaronder hun ervaringen met de cursus, de bruikbaarheid en toepassing van de vaardigheden, de mate waarin deze worden toegepast en de ondersteuning die ze hierbij mogelijk wensen.

Het overgrote merendeel van de pedagogisch medewerkers vond de cursus leuk om te volgen en geeft aan nieuwe dingen te hebben geleerd. Volgens hen sluit de inhoud van de cursus aan bij de praktijk van het werken met baby's. Hierdoor zijn de aangeleerde vaardigheden en kennis over praktische groepsinrichting direct toepasbaar. En dat blijkt ook zo te zijn want wanneer hen gevraagd werd naar veranderingen naar aanleiding van de cursus wordt inrichting, activiteiten met baby's en manier van omgang met ouders benoemd. Zes maanden na aanvang van de cursus wordt naast voorgaande punten ook aangegeven dat er nieuw speelgoed is aangeschaft.

De drie meest aansprekende onderdelen van de cursus vonden de pedagogisch medewerkers: 1. interactie en communicatie met baby's, 2. hersenontwikkeling, en 3 het onderling uitwisselen van ervaringen. De pedagogisch medewerkers zeggen dat ze meer praten tegen de baby's en geven aan dat ze minder op de automatische piloot baby's verschonen maar juist ondanks drukte echt de tijd nemen voor iedere baby. Een ander voorbeeld is dat slabbetjes niet zomaar meer worden omgedaan maar dat pedagogisch medewerkers nu aankondigen wat ze gaan doen voordat het gebeurt. Daarnaast wordt er minder over baby's heengestapt of vlak langs gelopen en krijgen kindjes die op de grond liggen te spelen meer ruimte en specifieke aandacht. Pedagogisch medewerkers kunnen dus benoemen wat de leerdoelen van de cursus was en hoe ze deze praktisch hebben toegepast binnen hun dagelijkse routine.

Om de veranderingen in vaardigheden vast te houden en praktische veranderingen binnen de groep te kunnen doorvoeren is een implementatieplan noodzakelijk. Leidinggevenden spelen hier een grote rol in door middel van ondersteuning en begeleiding. Toch geeft 33 procent van de pedagogisch medewerkers aan geen ondersteuning nodig te hebben bij de toepassing van de nieuwe vaardigheden. Opvallend is ook dat pedagogisch medewerkers aangeven geen van de mogelijkheden ter ondersteuning - begeleiding op werkvloer, herinnering op overleggen, studiedagen- interessant te vinden. Toch heeft een groot deel wel afspraken gemaakt om te blijven doen wat geleerd is. Zo wordt de inhoud van de cursus besproken in een teamvergadering en wordt er actief met collega's over gesproken. Wanneer het niet lukt om de geleerde vaardigheden over te dragen blijkt dit vaak een tijd en/of geld kwestie, er kan geen speelgoed worden gekocht of er is geen tijd voor overdracht.

Er zijn een aantal verbeterpunten van de cursus genoemd. De belangrijkste is het tijdstip, direct na een lange werkdag blijkt geen handig moment. Daarbij is de lengte per avond, namelijk drie uur, te lang om geconcentreerd te blijven. De getoonde DVD is enkele jaren oud en dat vonden pedagogisch medewerkers storend, de vorm blijkt daardoor af te leiden van de inhoud. De pedagogisch medewerkers zouden graag hun eigen filmopnames terugzien die zijn gemaakt in het kader van het evaluatieproject. En tot slot zou er volgens een aantal een verdiepingsslag op onderwerpen gemaakt mogen worden, denk hierbij aan gedragsproblemen en alledaagse problemen rondom slapen en eten.

3.4.2 Evaluatie met leidinggevenden

Er zijn van 24 leidinggevenden 15 evaluatieformulieren direct na de cursus terug gestuurd en 19 op het tweede evaluatiemoment drie maanden na afsluiting van de cursus. De evaluatie met de leidinggevenden ging in op het gebruik van de werkmap voor leidinggevenden en in welke mate de verschillende implementatiestrategieën zijn ingezet.

Bijna 80 % van de leidinggevenden geeft aan dat er veranderingen zijn in het gedrag van hun pedagogisch medewerkers. Er worden andere activiteiten aangeboden en pedagogisch medewerkers benoemen, vertellen en praten meer met de baby's. Leidinggevenden merken dat pedagogisch medewerkers bewuster interactie met de baby's aangaan en zijn meer betrokken bij het kind. Daarnaast zijn de groepsruimtes gezelliger geworden. Bijna alle leidinggevenden gaven direct na de cursus aan een plan te hebben om de kennis die hun pedagogisch medewerkers hebben opgedaan te verspreiden naar het team. Dit willen ze doen via presentaties in de teamvergaderingen en in groepsoverleggen. Enkele leidinggevenden willen ook gaan observeren en hierop feedback geven.

Drie maanden na afsluiting van de cursus is gevraagd wat er van deze plannen terecht is gekomen. Voor een kwart bleek het geen prioriteit te hebben gehad. De overigen geven aan hun pedagogisch medewerkers op de groep te hebben gecoacht. Daarbij is het veelal in de kindbesprekingen teruggekomen en hebben pedagogisch medewerkers presentaties gegeven tijdens teamvergaderingen. Toch gaf het merendeel van de leidinggevenden aan dat ze zich hadden voorgenomen meer tijd aan implementatie te besteden dan uiteindelijk is gebeurd.

3.4.3 Evaluatie Trainer

Met de zes trainers die de cursus Werken met Baby's binnen dit project hebben aangeboden, is er een evaluatie bijeenkomst gehouden. De trainers gaven suggesties voor de actualisering van de cursus. Er is gekeken naar mogelijke verbeterpunten en positief gevalueerde punten op het gebied van de inhoud van de cursus, de materialen en de randvoorwaarden.

De trainers zijn tevreden met de opbouw van de cursus en vinden de trainingsmap gebruikersvriendelijk. Daarbij worden de werkvormen, onderwerpen en praktijkopdrachten positief geëvalueerd. Er zou wel meer variatie in de werkvormen mogen worden aangebracht en de verdeling van de stof over de bijeenkomsten kan iets gelijkmatiger. De trainers waren vrij positief over de materialen, met name het recent vernieuwde leesboek "Werken met baby's in een groep" is volgens hen enthousiast ontvangen door de pedagogisch medewerkers. Een verbeterpunt binnen de materialen is de DVD, zoals eerder de pedagogisch medewerkers ook al aangaven. Over de doelgroep waren de trainers niet onverdeeld positief. Bij enkele organisaties was het erg onrustig wat een negatieve weerslag had op de houding van de pedagogisch medewerkers. Daarnaast mocht een deel van de pedagogisch medewerkers niet zelf kiezen of ze wilden deelnemen aan de cursus. Gebrek aan motivatie, geen huiswerk gemaakt en slechte voorbereiding op de training was het gevolg. Toch waren de meeste pedagogisch medewerkers gemotiveerd, leergierig en namen actief deel aan de training. De trainers gaven aan dat implementatie door leidinggevenden meer aandacht moet krijgen, wellicht zelfs met een actieve begeleiding door de trainer. Leidinggevenden moeten goed beseffen dat ze zelf ook een actief leertraject ingaan voordat ze hun medewerkers naar de cursus sturen.

4 Conclusie & discussie

Er is een evaluatie van de cursus Werken met Baby's uitgevoerd om met de uitkomsten hiervan en nieuwe inzichten uit de wetenschap de cursus een kwaliteitsimpuls te kunnen geven. Er werd gekeken naar verandering in interactievaardigheden en geëvalueerd in hoeverre deelnemers tevreden waren met de cursus. Twee van de zes interactievaardigheden van de pedagogisch medewerkers zijn direct na de cursus verbeterd. Ook de gemiddelde score van de totale interactievaardigheden is vergroot. Helaas zijn deze verbeteringen drie maanden later alleen nog zichtbaar voor de vaardigheid "structureren en grenzen stellen" maar deze vaardigheid is slechts bij 23 van de 44 T2-observaties scorebaar geweest. Dit betekent echter niet dat de pedagogisch medewerkers niets geleerd hebben. In de evaluatie van de cursus konden zij precies aangeven wat het doel van de cursus was en welke onderdelen van het dagelijks werk ze hebben veranderd. Ze kennen dus de inhoud van de cursus maar hun observeerbare gedrag is nog niet blijvend veranderd.

4.1 Hoe verklaren we de kortdurende resultaten?

Er zijn een aantal verklaringen te geven voor de resultaten en deze verklaringen vormen aanknopingspunten voor de kwaliteitsimpuls aan de cursus.

We zien dat niet alle interactievaardigheden (evenveel) toenamen na afloop van de cursus Werken met baby's. De cursus bestaat uit zes bijeenkomsten waarin tijdens twee bijeenkomsten vier interactievaardigheden aan bod komen. Twee interactievaardigheden zijn pas geïdentificeerd na initiële ontwikkeling van de cursus en daarom nog niet in het materiaal opgenomen. De overige bijeenkomsten worden besteed aan andere (pedagogische) onderwerpen waaronder groepsinrichting, dagindeling en samenwerken met ouders. Mogelijk is het tijdsbestek van twee cursusavonden te kort om blijvende observeerbare veranderingen in interactievaardigheden te bewerkstelligen. Er worden vier vaardigheden getraind en zes geobserveerd, een verandering zien in de twee niet-getrainde vaardigheden is daarom wellicht niet te verwachten. De twee nieuwe vaardigheden moeten worden toegevoegd aan het nieuwe cursusmateriaal. Daarnaast bleek uit de evaluaties dat de medewerkers het volgen van de cursus na een lange werkdag als zwaar hebben ervaren. Als verbeterpunt van de cursus suggereren zij het verkorten van de tijdsduur per bijeenkomst en indien mogelijk veranderen van tijdstip waarop de cursus wordt aangeboden.

Uit onze evaluatie blijkt dat er een verandering optreedt in een aantal observeerbare interactievaardigheden, dat pedagogisch medewerkers leerdoelen kunnen benoemen en dat ze zelf aangeven dat er veranderingen zijn doorgevoerd op hun groepen. Maar de observeerbare resultaten zijn drie maanden na afloop van de cursus niet meer zichtbaar in het gedrag van de pedagogisch medewerkers. Leidinggevenden gaven in hun evaluatie aan dat zij minder aandacht hebben geschonken aan de implementatie van en coaching op interactievaardigheden dan zij vooraf van plan waren. Het is goed mogelijk dat binnen de dynamische omgeving van een kinderdagverblijf reeds aangeleerde en uitgevoerde vaardigheden verwateren door 'gebrek aan onderhoud'. De gebruikte werkmap voor leidinggevenden die bij de cursus Werken met Baby's hoort, is positief geëvalueerd maar blijkt opvallend weinig gebruikt te worden door leidinggevenden of staffunctionarissen.

sen/pedagogen. Permanente scholing en aandacht voor de vaardigheden van pedagogisch medewerkers lijkt het devies om gemaakte veranderingen te behouden.

De uitkomsten van de evaluatie van Werken met baby's zijn niet afwijkend van andere onderzoeken op dit gebied. Sterker nog, ze zijn in overeenstemming met de uitkomsten uit een meta-analyse die de uitkomsten van verschillende onderzoeken naar cursussen binnen de kinderopvang heeft gecombineerd om te zien of het volgen van cursussen verschil kan maken (Fukkink & Lont, 2007). De conclusie van deze meta-analyse is dat het aanbieden van cursussen een verbetering van kennisniveau en in attitude oplevert. Ook zijn er veranderingen gevonden in interactievaardigheden maar de verbetering is kleiner dan op kennisniveau of gerapporteerde attitude. Deze veranderingen zijn direct na afloop van de cursus gemeten, net zoals de gevonden veranderingen die direct na Werken met baby's optraden. Naar lange termijn veranderingen is in deze meta-analyse niet gekeken.

Wanneer we de observatie-uitkomsten vergelijken met de laatste landelijke kwaliteitsmeting van het NCKO (zie ook blz. 25) van blijkt dat de babyleidsters die deelnamen aan de cursus reeds bij aanvang hoger scoren van landelijk gemiddelde van (baby-)leidsters. Er was dus bij aanvang al sprake van relatief hoge score op interactievaardigheden. Hierdoor was er mogelijk minder ruimte voor verbetering dan gehoopt toen de selectie van de steekproef van jonge kinderdagverblijven werd uitgenodigd deel te nemen aan deze evaluatie. De deelnemende kinderdagverblijven hebben zichzelf aangemeld naar aanleiding van een oproep van het NJi en Trimbos-instituut. In tegenstelling tot de meting van het NCKO is deze groep niet representatief voor het Nederlandse werkveld. Een verklaring voor de hogere kwaliteitsscore kan zijn dat er aan dit project enkel zeer gemotiveerde jonge kinderdagverblijven deelgenomen, waar de kwaliteit door enthousiasme en een focus op kwaliteit reeds hoger is dan gemiddeld op jonge kinderdagverblijven. Uit eerder Nederlands onderzoek bleek dat jonge kinderdagverblijven (<5 jaar) minder hoog scoorden op kwaliteit dan dagverblijven met een langere bestaansduur (Fukkink & Van IJzendoorn, 2004). Sindsdien is de Wet op de Kinderopvang van kracht geworden en zijn de eisen aan opvangcentra vanuit overheidswegen aangescherpt. Deze reguleringen omvatten onder andere eisen voor de aanwezigheid van een pedagogisch beleidsplan, inrichting van de ruimte en personeelsbeleid waar een nieuwe onderneming aan moet voldoen. Dit zou ook een verklaring kunne zijn dat de jonge kinderdagverblijven in onze steekproef bij aanvang een hogere kwaliteit opvang leveren dan jonge kinderdagverblijven in de eerdere kwaliteitsmonitor. Daarbij is er de afgelopen jaren veel meer aandacht geweest voor pedagogische kwaliteit onder andere door de negatieve landelijke monitoring resultaten, de subsidieregeling voor bijscholing van pedagogisch medewerkers en de uitgave van een handleiding voor managers over de NKCO interactievaardigheden.

Er zijn dus verschillende verklaringen te geven voor het feit dat de score op interactievaardigheden binnen dit project hoger is dan het landelijk gemiddelde. Deze mogelijke redenen zitten voornamelijk in omstandigheden –selectiebias door enthousiasme bij aanmelding, focus op kwaliteit, regelgeving- en geven geen aanknopingspunten voor verbeterlagen om de effectiviteit van de cursus te vergroten.

4.2 Kracht en beperkingen van de evaluatie

Zoals het geval is bij elke evaluatie zijn er ook bij deze evaluatie sterke en zwakke punten aan te wijzen.

De observatie van de filmfragmenten zijn uitgevoerd door onafhankelijke observatoren van het NCKO. Zij hebben de dagverblijven niet zelf bezocht en zijn onafhankelijk van de trainers of cursusdeelnemers. Hierdoor zijn de observaties niet beïnvloed door andere indrukken die binnen een kinderdagverblijf worden opgedaan of door achtergrondinformatie over de training, trainingshouding of persoonlijkheid van de geobserveerde. Het voordeel is dat de pedagogisch medewerkers enkel worden beoordeeld op het gedrag wat in de drie fragmenten van elk meetmoment te zien is. De observatoren zijn intensief opgeleid in het gedegen observeren door het NCKO in de NCKO-methodiek. De interbeoordelingsbetrouwbaarheid was hoog wat betekent dat de kans dat de observatoren eenzelfde fragment verschillend zouden scoren vrij laag is. Deze observatiemethode met videofragmenten en onafhankelijke observatoren is gestandaardiseerd en behoort tot één van de meest zuivere manieren om onderzoek te doen binnen de gedragswetenschappen.

De observatiemethode van het toekennen van scores aan interactievaardigheden is gelijk aan de landelijke kwaliteitsmeting. Hierdoor is het mogelijk de scores tegen elkaar af te zetten en ontstaat het beeld dat de kinderdagverblijven in onze studie reeds bij aanvang hoger scoren op interactievaardigheden dan het landelijk gemiddelde (NCKO, 2009). Het kan ook betekenen dat jonge kinderdagverblijven met de ambitie om hoogstaande kinderopvang te bieden, reeds beter scoren dan het gemiddelde. Deze uitkomst is in tegenspraak met eerdere onderzoeksuitkomsten en kan mogelijk verklaard worden door vernieuwde wetgeving rondom kwaliteitsfactoren binnen de kinderopvang.

Deze evaluatie betreft een veranderingsonderzoek, waarbij gekeken is naar verschillen tussen een voormeting en een nameting. Een dergelijke onderzoeksopzet geeft een indicatie van effecten, maar geen doorslaggevend bewijs. Hiervoor is een gerandomiseerd onderzoek nodig. Bij een gerandomiseerd onderzoek zou je de resultaten van de pedagogisch medewerkers die de cursus hebben gevolgd afzetten tegen een groep die de cursus niet heeft gevolgd. Hierdoor kan worden bepaald of veranderingen zijn toe te schrijven aan de cursus Werken met baby's. Een andere beperking van deze evaluatie is de relatief kleine onderzoeksgroep. Het werkveld heeft te maken met een groot verloop van personeel en dit wordt gereflecteerd in de uitval uit de studie. Het aantonen van effecten is binnen een kleine groep mensen lastiger dan wanneer de groep groter is. Dit komt doordat het onderscheid tussen een echte verbetering en een toevallige verandering bij een kleine onderzoeksgroep minder goed te maken is dan het geval is bij een grote onderzoeksgroep.

De significante toename van de vaardigheid Structureren en Grenzen stellen is wellicht minder relevant wanneer deze wordt gezien in het licht van het aantal observaties van deze vaardigheid. Bij ongeveer de helft van de pedagogisch medewerkers kon deze vaardigheid niet worden gescoord omdat dit gedrag niet voorkwam in de fragmenten. Hierdoor is het niet te zeggen dat het volgen van de cursus Werken met baby's altijd leidt tot verandering in de vaardigheid Structureren en Grenzen stellen.

De werving voor dit project was gericht op de leidinggevenden van kinderdagverblijven met babygroepen. Over het algemeen had de pedagogisch medewerker geen inspraak in het al dan niet deelnemen aan de cursus. Sommige pedagogisch medewerkers mochten de cursus doen in werktijd maar het overgrote merendeel deed het in eigen tijd. Uit de evaluatie bleek dat de eigen keuze tot deelname samenhangt met hogere kwaliteit van interactievaardigheden. Motivatie speelt een belangrijke rol in leerbereidheid en met

weerstand deelnemen betekent vaak dat men er niets van opsteekt. Mogelijk zouden er grotere veranderingen worden gehaald wanneer alle pedagogisch medewerkers zelf de keuze tot deelname konden maken.

5 Aanpassingen aan de cursus

De resultaten van de evaluatie hebben inzicht gegeven in de sterke en minder sterke kanten van de cursus *Werken met Baby's*. Met deze kennis en de nieuwe inzichten in de ontwikkeling van het jonge brein heeft de cursus een kwaliteitsimpuls gekregen. Veranderingen in het materiaal zullen per onderdeel worden besproken: de cursus voor pedagogisch medewerkers, de implementatie-werkmap voor leidinggevenden en de trainers handleiding. De veranderingen bestaan onder andere uit aanvullingen over hersenontwikkeling, inzet op de belangrijke rol van de leidinggevenden om de vaardigheden te blijven herhalen en het ontwikkelen van cursusmateriaal voor de twee toegevoegde interactievaardigheden.

5.1 *Aanpassingen cursus voor pedagogisch medewerkers*

De oorspronkelijke cursus *Werken met baby's* voor pedagogisch medewerkers heeft een aantal veranderingen ondergaan. Aanvullingen op de cursus zijn:

1. Hersenontwikkeling van jonge baby's
2. Explicitering samenhang tussen interactievaardigheden, welbevinden en ontwikkeling
3. Observeren, interpreteren en feedback geven
4. Van vier naar zes interactievaardigheden
5. Aanvulling van achtergrondartikelen en vernieuwde videobeelden
6. Herverdeling onderwerpen over groter aantal bijeenkomsten
7. Mogelijkheid tot splitsen cursus: 'Interacties met baby's' & 'Werken met baby's'

De opsomming van aanpassingen zullen in onderstaande tekst worden toegelicht en uitgewerkt.

5.1.1 *Hersenontwikkeling van jonge baby's*

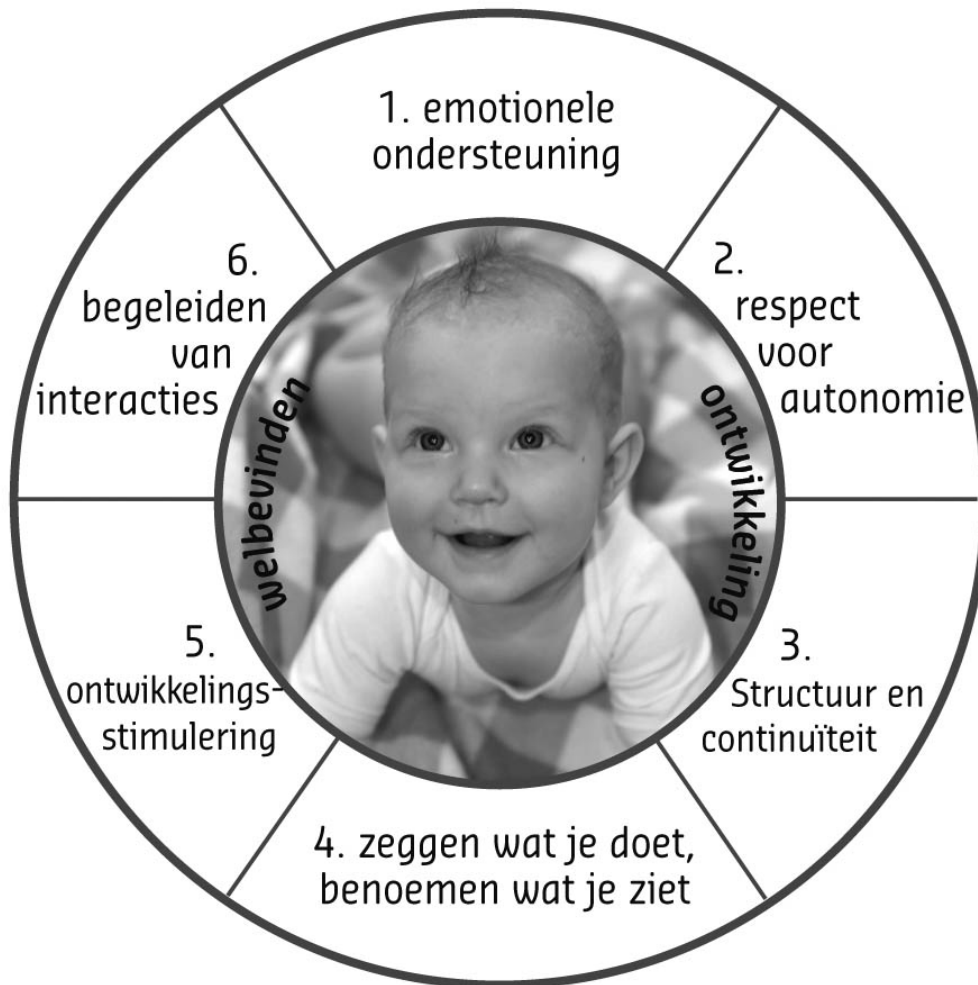
Voorheen was in het cursusmateriaal binnen het deelonderwerp "Babyontwikkeling" geen informatie opgenomen over de ontwikkeling van de hersenen bij baby's. Wel werd er gesproken over motoriek en zintuigen, zelfredzaamheid en sociale ontwikkeling, en taal, cognitie en persoonlijkheid. Moderne onderzoekstechnieken en vernieuwde technologieën hebben het mogelijk gemaakt om de ontwikkeling van het babybrein nauwkeuriger te volgen. De normale ontwikkeling van het babybrein, ontwikkelingskansen en bedreigingen en invloeden hierop zijn onderwerp van voortdurend onderzoek. Met name de eerste twee levensjaren lijken grote invloed te hebben op de bouw van essentiële hersenstructuren die de basis vormen voor een gunstige latere ontwikkeling (zie ook hoofdstuk 1.1.2). Het is van belang dat pedagogisch medewerkers zich bewust zijn van deze ontwikkeling en de mogelijke invloed van hun werkhouding hierop. Het cursusboekje 'Werken met baby's in een groep' was reeds geactualiseerd en door aanvulling van dit onderdeel in het cursusmateriaal vormen alle materialen van *Werken met Baby's* weer één overeenstemmend geheel.

5.1.2 *Explicitering samenhang tussen interactievaardigheden, welbevinden en ontwikkeling*

Uit de evaluatie bleek dat de positieve samenhang tussen betere interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers en het welbevinden van kinderen niet helder uit de verf komt. Juist besef van de link tussen interactievaardigheden, welbevinden en ontwikkeling

van kinderen zorgt er waarschijnlijk voor dat pedagogisch medewerkers hun eigen bijdrage aan welbevinden op waarde leren schatten en deze bijdrage actief kunnen vergroten.

Om deze belangrijke samenhang inzichtelijk te maken, is de interactievaardigheidencirkel ontwikkeld. Dit is een figuur dat na elke bijeenkomst aangehaald om een actieve terugkoppeling te maken van de behandelde leerstof naar de ontwikkeling van baby's. De interactievaardigheidencirkel staat hieronder afgebeeld.

Figuur 2: Interactievaardigheidencirkel

Door elke van de zes bijeenkomsten over interactievaardigheden af te sluiten met de expliciete terugkoppeling naar de waarde van de vaardigheid voor de ontwikkeling van de baby's wordt het belang van deze vaardigheden voor het dagelijks werk op de opvang inzichtelijk gemaakt.

5.1.3 Observeren, interpreteren en feedback geven

Het nieuwe cursusmateriaal zet expliciet in op het (leren) observeren, interpreteren en elkaar feedback (leren) geven in combinatie met het werken met videobegeleiding. Voordat pedagogisch medewerkers aan de slag gaan met het toepassen van de uit de cursus verkregen kennis, is het van belang dat zij leren kijken naar de baby's en zien

waaraan zij behoefte hebben. Hoe gericht pedagogisch medewerkers kunnen kijken, hoe specifiek ze weten waar de baby's op dat moment behoefte aan hebben en hoe beter zij daar vervolgens ook naar kunnen handelen. Ook reflecteren op het eigen handelen en elkaar feedback geven is hiervan een belangrijk onderdeel. In de *Werkmap voor leidinggevenden* is de methode van video-opnames aanbevolen om de vaardigheden uit de cursus vast te houden. Dit is in de herziene versie uitgebreider besproken waarbij ook de cursisten een actievere rol hebben gekregen. Ze oefenen met observeren, interpreteren en feedback ook tijdens de cursus zodat het een vertrouwde gang van zaken wordt en binnen een team eenvoudiger herhaald kan worden.

5.1.4 Van vier naar zes interactievaardigheden

Het voornaamste doel van de cursus Werken met baby's is een verbetering van de interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. In slechts twee van de zes bijeenkomsten van de verouderde cursus werden deze vaardigheden besproken. Mogelijk is er een te grote impact verwacht van een te minimale inspanning op het gebied van interactievaardigheid. Daarom is besloten om in de vernieuwde cursus elke vaardigheid te bespreken in een afzonderlijke bijeenkomst. Dit bakent de vaardigheden onderling beter af waardoor deze minder in elkaar lijken over te lopen. Bovendien geeft dit de pedagogisch medewerkers de ruimte om op hun groep aan de slag te gaan met één vaardigheid en zich deze eigen te maken alvorens de volgende aan te leren.

De cursus is daarbij ook uitgebreid met twee extra interactievaardigheden, te weten Ontwikkelingsstimulering en Begeleiden van interacties. Deze twee vaardigheden maken deel uit van het palet van zes vaardigheden die gezamenlijk belangrijkste pijler van pedagogische kwaliteit in het primaire proces vormen. Ten tijde van de ontwikkeling van deze cursus werd pedagogische kwaliteit geoperationaliseerd door vier vaardigheden en daar zijn in de afgelopen jaren deze laatste twee aan toegevoegd door het Nederlands Consortium Kinderopvang Onderzoek (NCKO). De cursus wil zoveel mogelijk aansluiten op de maatstaven van het NCKO die ook voor de landelijke kwaliteitsmetingen gebruikt worden.

De parallelcursus van Werken met baby's is 'Laten spelen is een vak'. Deze cursus behandelt vrijwel dezelfde inhoud en is speciaal gemaakt voor pedagogisch medewerkers die werken met kinderen vanaf anderhalf jaar. Deze cursus bespreekt per bijeenkomst slechtst één interactievaardigheid. Door deze verandering in het materiaal van Werken met baby's door te voeren, is er tussen de cursussen een doorgaande lijn bewerkstelligd.

5.1.5 Aanvulling van achtergrondartikelen en vernieuwde videobeelden

Er is een uitbreiding gekomen op de achtergrondartikelen bij de cursus. Deze informatie sluit aan op de verschillende bijeenkomsten en kan desgewenst ingezet worden ter verdieping voor pedagogisch medewerkers die al langer werkzaam zijn in de kinderopvang of bij grote belangstelling vanuit de cursusgroep voor bepaalde thema's.

Het videomateriaal van de cursus werd niet positief geëvalueerd. Regels voor veiligheid zijn sinds de opnames veranderd waardoor materialen die in beeld kwamen nu niet altijd meer toegestaan zijn. Deze praktische zaken bleken een obstakel en pedagogisch medewerkers vonden het lastig zich te concentreren op het getoonde gedrag in plaats van het niet correcte bedje. Er zijn uit reeds bestaand materiaal nieuwe filmfragmenten geselecteerd voor vertoning binnen de vernieuwde cursus Werken met baby's.

5.1.6 Herverdeling onderwerpen over groter aantal bijeenkomsten

Uit de evaluatie kwam naar voren dat lengte van de drie uur durende bijeenkomsten als zeer zwaar werden ervaren. Dit heeft te maken met enerzijds met het feit dat deze cursus gebruikelijk in de avonduren wordt gegeven vanwege werkomstandigheden (het regelen van inval) en anderzijds de hoeveelheid theorie in combinatie met de afnemende concentratie.

De training is uitgebreid van zes naar acht bijeenkomsten. De eerste en de laatste bijeenkomst duren 3 uur, de overige bijeenkomsten zijn verkort naar 2,5 uur met een actief gedeelte oefenen met videobegeleiding. De interactievaardigheden komen ieder in een afzonderlijke bijeenkomst aan bod. Het leren observeren, interpreteren en elkaar feedback geven komt in verschillende bijeenkomsten expliciet aan de orde. Daarnaast wordt de samenhang tussen de interactievaardigheid enerzijds en het welbevinden en de ontwikkeling van het kind anderzijds uitvoerig beschreven en herhaald.

5.1.7 Mogelijkheid tot splitsen cursus: 'Interacties met baby's' & 'Werken met baby's'

Het is mogelijk om de nieuwe cursus in twee vormen te volgen 'Interacties met baby's' en 'Werken met baby's', respectievelijk alléén bijeenkomst 1 t/m 6 of de gehele cursus met bijeenkomst 1 t/m 8. Wanneer de gehele cursus wordt gevolgd, ontvangt de deelnemer een certificaat met bewijs van deelname aan 'Werken met baby's'. In bijeenkomst 1 t/m 6 worden enkel de interactievaardigheden besproken en aangeleerd. Wanneer deze met succes wordt afgerond ontvangt de cursus een certificaat met bewijs van deelname aan de cursus 'Interacties met baby's'.

5.2 Aanpassingen werkmap voor leidinggevendenden

De oorspronkelijke cursus Werken met baby's bevatte een werkmap voor leidinggevendenden met handvatten voor een succesvolle uitrol van de inhoud van de cursus binnen de eigen organisatie. Deze bleek niet voldoende gebruikt te worden en in samenspraak met implementatiedeskundigen zijn er veranderingen aangebracht in de handleiding en de manier waarop leidinggevendenden worden gestimuleerd hun rol te pakken. Deze handleiding heet nu 'Werkmap Implementatie' en aanpassingen zijn:

1. Extra aandacht voor de invoering en borging
2. Observatie, videobegeleiding en feedback

Overal waar leidinggevende in dit stuk genoemd wordt, kan ook staffunctionaris of pedagoog worden gelezen. Het gaat hier om diegene die verantwoordelijk is voor de pedagogische kwaliteit op de groepen, de bijscholing van medewerkers zal begeleiden en de implementatie van de vaardigheden dient te bevorderen.

5.2.1 Extra aandacht voor de invoering en borging

In de nieuwe Werkmap implementatie voor leidinggevendenden is extra nadruk gelegd op het belang van aandacht voor de invoering en borging van vaardigheden en kennis uit de cursus. Bij aanvang van het bijscholingstraject is er een verplichte intake opgenomen tussen trainer en leidinggevende. Hierin wordt het belang van een gedegen implementatietraject besproken en de centrale rol van de leidinggevende wordt uitgelicht. Enkel bij een expliciete, actieve implementatie vanuit de organisatie zullen pedagogisch medewerkers zich gesteund voelen in hun leertraject en kennis uit de cursus eerder toepassen

tijdens het werk op de groep. De onderwerpen in de werkmap implementatie dienen als leidraad voor de intake tussen de trainer en de leidinggevende en helpen de leidinggevende de cursus als een onderdeel van een breder traject in te zetten.

De Werkmap implementatie voor leidinggevend en is als volgt opgebouwd: informatie over implementatie, theoretische achtergrond en inhoud van de cursus werken met baby's, implementatiestadia, rol van de leidinggevende in activeren en borgen van vaardigheden en het maken coachingsplan voor de toekomst. Het implementatiekatern is naar aanleiding van deze evaluatie herzien en aangescherpt zodat deze beter aansluit bij de wensen van de leidinggevend en en de hiaten in kennis.

Werken met baby's is een praktische cursus en aangeleerde vaardigheden dienen te worden geoefend, onderhouden en gekoesterd om succesvol in de praktijk te worden toegepast. Het principe Ervarend Leren wordt toegepast als didactische methode in de cursus. Het is de bedoeling dat de vaardigheden na de cursus vastgehouden worden zodat daadwerkelijk er een transfer plaatsvindt van kennis en vaardigheden opgedaan in een cursus naar bewust én automatisch reageren op baby's binnen de werksituatie. Het implementatiekatern voorziet in praktische mogelijkheden en handvatten voor het schrijven en toepassen van een borgingsplan. Een methode zoals 'coaching on the job' wordt aangemoedigd en de leidinggevende dient hierin door de cursusleider worden begeleid.

5.2.2 Observatie, videobegeleiding en feedback

Bijeenkomst 1 van de cursus voor pedagogisch medewerkers is uitgebreid met het onderdeel *Baby's leren observeren*. Het identificeren van de behoeftes van baby's begint met het leren zien en erkennen hiervan en observatie is hierbij een belangrijk leermiddel. Daarna krijgen de medewerkers vaardigheden aangereikt om adequaat te reageren op de behoeftes van baby's. Onderdeel hiervan is naar elkaars gedrag te kijken en samen actief te leren kijken en gedrag te identificeren. De cursisten oefenen in een opbouwend repertoire van huiswerkopdrachten tijdens de cursus met het observeren en het bespreken van filmopnames.

Parallel krijgt de leidinggevende een mondelinge instructie van de trainer over video feedback mogelijkheden. Er wordt verwacht van de leidinggevende dat zij tijdens de looptijd van cursus met het team oefent in het maken en bespreken van filmopnames. In de werkmap voor leidinggevend en is het gebruik van videobegeleiding uitvoerig beschreven en wordt sterk aangeraden dit te continueren na afloop van de cursus.

5.3 Aanpassingen Train de Trainers en bijscholing

De veranderingen die zijn doorgevoerd in de cursus voor pedagogisch medewerkers en in de werkmap voor leidinggevend en zijn uiteraard ook terug te vinden in het trainersmateriaal en de train-de-trainershandleiding. Er zijn een aantal aanpassingen die iets meer toelichting behoeven omdat deze specifieke kennis en vaardigheden van de trainers vereisen. Hierbij gaat het om:

1. Video feedback
2. Activeren rol leidinggevend en en aanleren video feedback
3. Uitvoer cursus zoals bedoeld
4. Bijscholingsmiddag

5.3.1 Video feedback

In de cursus voor pedagogisch medewerkers is meer aandacht gekomen voor het bekijken, evalueren en ontvangen van video feedback. Het doel is dat zij leren reflecteren op eigen handelen en dit wordt vergemakkelijkt door het eigen gedrag en dat van collega's terug te zien, samen te evalueren en vervolgens te veranderen. In de training die cursusleiders volgen voordat ze de cursus Werken met baby's mogen aanbieden, is een onderdeel video feedback opgenomen.

Het gebruik van filmopnames is een krachtig leermiddel waardoor pedagogisch medewerkers via het reflecteren op het eigen handelen bewuster gaan kijken naar kinderen. Uit Nederlands onderzoek (Fukkink & Tavecchio, 2007; Fukkink & Gevers Deynoot-Schaub, 2011) is gebleken dat video-interactiebegeleiding een effectieve werkwijze is voor het verbeteren van de kwaliteit van de professional in de kinderopvang. Omdat de cursus niet toegerust is op de micro-analyses van filmbeelden, hebben we het middel videobegeleiding toegevoegd in plaats van video-*interactie*begeleiding. Het gebruik van videobegeleiding heeft tot doel dat de cursist zichzelf terugziet en daardoor bewust wordt van de manier waarop zij handelt. En zodoende wordt de stap gemaakt van leer- naar gedragsniveau.

5.3.2 Activeren rol leidinggevend en aanleren video feedback

Uit de evaluatie bleek dat leidinggevend minder actief bezig zijn geweest met het ondersteunen van hun medewerkers en het implementeren van de vaardigheden uit de cursus dan zij vooraf van plan waren. Met name het lezen van de werkmap voor leidinggevend met aanwijzingen voor deze implementatie schiet er in de praktijk toch vaak bij in. De trainer van de cursus heeft in de nieuwe opzet een sturende rol gekregen om de leidinggevend te activeren en bekrachtigen in de belangrijk implementeren rol die ze hebben. Er is een verplichte intake toegevoegd die veelal samen met een professional van het Nederland Jeugdinstuut zal worden gepland. Deze intake bevat de volgende onderdelen: highlights van de cursus; positie en centrale rol van de leidinggevende bij implementatie; en instructie in het bespreken van filmopnames. Deze intake moet de trainer ook inzicht geven in de bestaande organisatiestructuren zodat het vasthouden en verankeren van het geleerde geïntegreerd kan worden.

5.3.3 Uitvoer cursus zoals bedoeld

In de train-de-trainer bijeenkomsten zal meer aandacht geschonken worden aan de programma integriteit. Dit wil zeggen dat de cursus wordt aangeboden zoals beschreven staat in de trainershandleiding en niet door iedere trainer net een beetje anders.

5.3.4 Bijscholingsmiddag

Vanaf het ontstaan van de cursus Werken met Baby's in 2005 zijn er 150 trainers opgeleid om pedagogisch medewerker te kunnen opleiden. Gezien de substantiële veranderingen die zijn aangebracht in het cursus- en train-de-trainersprogramma is ervoor gekozen om binnen dit project ook al deze trainers bij te scholen. Er is hen een bijscholingsmiddag aangeboden waarin alle veranderingen werden doorgenomen, nieuwe inzichten toegelicht en extra vaardigheden actief getraind. Deze bijscholing was verplicht om gecertificeerd Werken met baby's-trainer te blijven en de cursus te mogen aanbieden. Er hebben 71 trainers deelgenomen aan de bijscholing en ter afsluiting ontvingen zij een bewijs van deelname.

6 Werken met Baby's; hoe nu verder?

De kwaliteitsimpuls aan cursus Werken met baby's is afgerond en *Werken met baby's Editie 2012* is met volledig vernieuwde lay-out opgeleverd. De herziene opzet met nadrukkelijke aandacht voor implementatie en videobegeleiding heeft de cursus Werken met baby's toekomstbestendig gemaakt. Nog belangrijker, de cursus is zeer waarschijnlijk succesvoller in het daadwerkelijk veranderen van interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. En daar profiteren de baby's dan weer van.

Graag kijken we nog even terug op het punt uit de inleiding over werken met bewezen effectieve programma's. Binnen de Nederlandse jeugdzorg zijn grote veranderingen opgetreden door de introductie van evidence-based werken. Evidence-based werken betekent dat professionals werken vanuit de laatste wetenschappelijk inzichten en met onderzochte methodieken die overdraagbaar maar vooral bewezen effectief zijn. De dalende kwaliteit van kinderopvang heeft ertoe geleid dat er een kostbare impuls aan het werkveld is gegeven. Het aanbod van bijscholingscursussen is geëxplodeerd maar hiervan is vaak onduidelijk of ze bereiken wat er beloofd wordt. Juist nu - in tijden van bezuiniging- is het van belang om te weten wat de investeringen opleveren en of gemeenschapsgeld zinvol besteed is.

Dit project was een stap in de richting van het verwezenlijken van bewezen effectief aanbod binnen de kinderopvang. Werken met baby's is theoretisch goed onderbouwd, heeft de strenge evaluatie van eventuele effecten doorstaan en is herzien op zijn kwetsbare punten. Nu is de cursus klaar voor de echte toets van effectiviteit: een gerandomiseerd effectonderzoek.

Werken aan kwaliteit begint met weten wat werkt!

Literatuur

- Ainsworth, M. D. S., Bell, S. M., & Stayton, D. J. (1974). Infant-mother attachment and social development: Socialization as a product of reciprocal responsiveness to signals. In M.P. M. Richards (Ed.). *The integration of a child into a social world* (pp. 99-137). New York: Cambridge University Press.
- Albers, E. A., Riksen-Walraven, J. M., Sweep, F. C. G. J., & de Weerth, C. (2008). Maternal behavior predicts infant cortisol recovery from a mild everyday stressor. *The journal of child psychology and psychiatry*, 49, 1, 97-103.
- Badanes, L. S., Dmitriva, J. & Enos Watamura, S. (2012). Understanding cortisol reactivity across the day at child care: The potential buffering role of secure attachment to caregivers. *Early childhood research quarterly*, 27, 156-165.
- Ballex, M., Jongepier, N., & Meij, H. (2004). *Werken met baby's. Een cursus voor leidsters in kinderdagverblijven. Handleiding voor begeleiders*. Utrecht: NIZW/NJi.
- Barlow, J. & Berg, van, P. S. (2009). *Keeping The Baby In Mind*. Infant Mental Health in Practice. London: Routledge.
- Belsky, J., Lowe-Vandell, D., Bruchinal, M., Clarke-Stewart, K. A., McCartney, K., & Tresch Owen, M. NICHD Early Childhood Research Network (2007). Are there long-term effects of early child care? *Child development*, 78, 2, 681-701. See also: <http://www.nichd.nih.gov/research/supported/seccyd.cfm>
- Black, J. E., & Greenough, W. T. (1986). Induction of pattern in neural structure by experience: implications for cognitive development. In M. E. Lamb, A. L. Brown & B. Rogoff (Ed). *Advances in developmental psychology* (pp. 1-50). Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Brooks-Gunn, J., Han, W. J., & Waldfogel, J. (2002). Maternal Employment and Child Cognitive Outcomes in the First Three Years of Life: The NICHD Study of Early Child Care. *Child Development*, 73, 4, 1052-1072.
- Brug, J., Van Dale, D., Lanting, L., Kremers, S., Veenhof, C., Leurs, M., Van Yperen, T., & Kok, G. (2010). Towards evidence-based, quality-controlled health promotion: the Dutch recognition system for health promotion interventions. *Health education research*, 25, 1100-1106.
- Brunson, K. L., Grigoriadis, D. E., Lorang, M. T., Baram, T. Z. (2002). Corticotropin-releasing hormone (CRH) downregulates the function of its receptor (CRF1) and induces CRF1 expression in hippocampal and cortical regions of the immature rat brain. *Experimental Neurology*, 176, 75-86.
- Burchinal, M. R., & Cryer, D. (2003). Diversity, child care quality and developmental outcomes. *Early childhood research quarterly*, 18, 401-426.
- Burchinal, M. R., Peisner-Feinberg, E., Bryant, D. M., & Clifford, R. (2000). Children's social and cognitive development and child care quality: testing for differential associations related to poverty, gender of ethnicity. *Applied Developmental Science*, 4, 3, 149-165.
- Burchinal, M. R., Roberts, J. E., Nabors, L. A., & Bryant, D. M., (1996). Quality of center child care and infant cognitive and language development. *Child development*, 67, 606-620.
- Burger, K. (2010). How does early childhood care and education affect cognitive development? An international review of the effects of early interventions for children from different social backgrounds. *Early childhood research quarterly*, 25, 140-165.
- CBS (2008). Jaarrapport 2008. Landelijke jeugdmonitor. Den Haag: Centraal Bureau voor de Statistiek.

- Chungani, H. T., Behen, M. E., Muzik, O., Csaba, J., Nagy, F., & Chungani, D. (2001). Local brain functional activity following early deprivation: a study of postinstitutionalized Romanian orphans. *NeuroImage*, *14*, 1290-1301.
- Dearing, E., McCartney, K., & Taylor, B. A. (2009). Does higher quality early child care promote low-income children's math and reading achievement in middle childhood? *Child development*, *80*, 5, 1329-1349.
- DeBello, W. M., & Knudsen, E. I. (2004). Multiple sites of adaptive plasticity in the owl's auditory localization pathway. *Journal of Neuroscience*, *24*, 6853-6861.
- DiPietro, J. A. (2000). Baby and the Brain: advances in child development. *Annual Review of Public Health*, *21*, 455-471.
- Erickson, M.F., Sroefe, L. A. & Egeland, B. (1985). The relationship between quality of attachment and behavior problems in preschool in a high-risk sample. In I. Bretherton, & E. Waters. (Eds.), *Growing points of attachment theory and research. Monographs of the Society for research in Child Development*, *50*, 147-166.
- Essex, M. J., Klein M. H., Cho, E., & Kalin, N. H. (2002). Maternal stress beginning in infancy may sensitize children to later stress exposure: effects on cortisol and behavior. *Biological psychiatry*, *52*, 8, 776-784.
- Fukkink, R., & Lont, A. (2007). Does training matter? A meta-analysis and review of caregiver training studies. *Early Childhood Research Quarterly*, *22*, 294-311
- Fukkink, R. G., & Van IJzendoorn, M. (2004). Dertig jaar onderzoek naar Nederlandse kinderopvang: algemene trend. In M. H. van IJzendoorn, L. W. C. Tavecchio, & J. M. A. Riksen-Walraven (Red.). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp. 100-123). Amsterdam: Boom.
- Fukkink, R.G., Helmerhorst, K.O.W., Gevers Deynoot-Schaub, M.J.J.M., Kruif, R.E.L. de, Tavecchio, L.W.C. & Riksen – Walraven, J.M.A. (2011). *Pedagogische kwaliteit van de kinderopvang en de ontwikkeling van jonge kinderen: Een longitudinale studie*. Amsterdam: NCKO.
- Geoffroy, M. C., Cote, S. M., Parent, S., & Sequin, J. R. (2006). Daycare attendance, stress and mental health. *Canadian journal of psychiatry*, *51*, 607-615.
- Gerhardt, S. (2004). *Why love matters. How affection shapes a baby's brain*. London: Routledge.
- Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M., & Riksen-Walraven, J. M. (2005). Child Care Under Pressure: The Quality of Dutch Centers in 1995 and in 2001. *The Journal of Genetic Psychology*, *166*, 3, 280-296.
- Gogtay, N., Giedd, J. N., Lusk, L., Hayashi, K. M., Greenstein, D., Vaituzis, A. C., Nugent, T. F., Herman, D. H., Clasen, L. S., Toga, A. W., Rapoport, J. L., & Thompson, P. M. (2004). Dynamic mapping of human cortical development during childhood through early adulthood. *PNAS*, *10*, 21, 8174-8179.
- Goossens, F. A., & IJzendoorn, M. H. van, (1990). Quality of infants' attachment to professional caregivers: Relation to infant-parent attachment and day-care characteristics. *Child Development*, *61*, 832-837.
- Greenough, W. T., Black, J. E., & Wallace, C. S. (1987). Experience and Brain Development. *Child Development*, *58*, 539-559.
- Groeneveld, M. G., Vermeer, H. J., Van IJzendoorn, M. H., & Linting, M. (2010). Childrens wellbeing and cortisol levels in home-based and center-based childcare. *Early childhood research quarterly*, *25*, 502-514.
- Groeneveld, M. G., Vermeer, H. J., Van IJzendoorn, M. H., & Linting, M. (2011). Enhancing home-based childcare through video-feedback intervention: A randomized controlled trial. *Journal of Family Psychology*, *25*, 86-96.

- Grossman, A. W., Churchill, J. D., McKinney, B. C., Kodish, I. M., Otte, S. L. & Greenough, W. T. (2003). Experience effects on brain development: possible contributions to psychopathology. *Journal of psychopathology and psychiatry*, 44, 33-63.
- Gunnar M. G., & Cheatham, C. L. (2003). Brain and behavior interface: stress and the developing brain. *Infant mental health journal*, 24, 3, 195-211.
- Gunnar, M. R., Broderesen, L., Nachmias, M., Buss, K., & Rigatuso, J. (1996). Stress reactivity and attachment security. *Developmental Psychobiology*. 29, 3, 191-204.
- IJzendoorn, R. van, Tavecchio, L., & Riksen-Walraven, M. (2004). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang*. Amsterdam: Boom.
- Johnson, M. H. (2005). *Developmental cognitive neuroscience: An introduction*. Oxford: Blackwell.
- Knudsen, E. I., (2004). Sensitive periods in the development of the brain and behavior. *Journal of Cognitive Neuroscience*, 16, 8, 1412-1425
- Kruif, R.E.L. de, Fukkink, R.G., Vermeer, H.J., Riksen-Walraven, J.M.A., Tavecchio, L.W.C., IJzendoorn, M.H. van, & Zeijl, J. van, (2007). *De nationale studie pedagogische kwaliteit kinderopvang: Eindrapport project 0 en 1*. Amsterdam: NCKO.
- Kruif, R. E. L. de, Riksen-Walraven, J. M. A., Gevers Deynoot-Schaub, M. J. J. M, Helmerhorst, K. O. W., Tavecchio, L. W. C., & Fukkink, R. G. (2009). *Pedagogische kwaliteit van de opvang voor 0- tot 4-jarigen in Nederlandse kinderdagverblijven in 2008*. Nijmegen/Amsterdam: NCKO.
- Lamb, M. E. (1998). Nonparental child care: Context, quality, correlates, and consequences. In W. Damon, I. E. Sigel, & K. A. Renninger (Ed) *Handbook of child psychology: Vol. 4. Child psychology in practice* (5th ed., pp. 73-133). New York: Wiley.
- Lamb, M. E. (2000). The Effects of Quality of Care on Child Development. *Applied Developmental Science*, 4, 3, 112-115.
- Love, J. M., Harrison, L., Sagi-Schwartz, A., Van IJzendoorn, M. H., Ross, C., Ungerer, J. A., Raikes, H., Brady-Smith, C., Boller, K., Brooks-Gunn, J., Constantine, J., Kisker, E. E., Paulsell, D. and Chazan-Cohen, R. (2003), Child Care Quality Matters: How Conclusions May Vary With Context. *Child Development*, 74, 1021-1033.
- Lupien, S. J., McEwen, B. S., Gunnar, M. R., & Heim, C. (2009). Effects of stress throughout the lifespan on the brain, behaviour and cognition. *Nature reviews*, 10, 434-445.
- Meier, R. (2008). The development of secure attachment in babies and young children: a review of research. *Review of research*, 41, 23-26.
- Meij, H., Balleux, M., Jongepier, N., & Riksen-Walraven, M., (2006). *Werken met baby's. Ontwikkeling, evaluatie en effecten van een cursus voor babyleidsters*. Alkmaar: Buro Extern.
- Ministerie OC& W (2009). *Kerncijfers 2004-2008. Onderwijs, cultuur en wetenschap*. Den Haag: min OC&W.
- Nachmias, M., Gunnar, M., Mangelsdorf, S., Hornik-Parritz, R., & Buss, K. (1996). Behavioral inhibition and stress reactivity: moderating role of attachment security. *Child development*, 67, 2, 508-522.
- National scientific council on the developing child (2005). Excessive stress disrupts the architecture of the developing brain. Working Paper # 3. Harvard University: Center on the developing child.
- National scientific council on the developing child (2007a). The science of early childhood development. Closing the gap between what we know and what we do. Centre on the developing child. Harvard University:

- <http://www.developingchild.harvard.edu>.
- National scientific council on the developing child (2007b). The timing and quality of early experiences combine to shape brain architecture. Working paper #5. Centre on the developing child. Harvard University:
<http://www.developingchild.harvard.edu>.
- NCKO (2008). NCKO-Interactieschalen. Amsterdam/Nijmegen: NCKO.NCKO 2011;
- Nelson, C. A., de Haan, M., & Thomas, K. M. (2006). Neural bases of cognitive development. In W. Damon, R. Lerner, D. Kuhn, & R. Siegler (Eds.), *Handbook of child psychology. Volume 2*. New Jersey: John Wiley & Sons inc.
- Nelson, C. A. (2007). A neurobiological perspective on early human deprivation. *Child development perspectives, 1*, 13-18.
- NICHD Early Child Care Research Network (1997). The effects of infant child care on infant-mother attachment security: results of the NICHD study of early child care. *Child Development, 68*, 860-879.
- NICHD Early Child Care Research Network (2002). Early care and children's development prior to school entry: results from the NICHD study of early child care. *American Educational Research Journal, 39*, 133-164.
- Nossent, S., & Vanderhaegen, O. (2003). *Werken met baby's in een groep*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Paulussen, M. C., & Gemmeke, M. (2009). *Monitor Capaciteit Kinderopvang 200-2011. Capaciteitsgegevens in het jaar 2008. Eindrapport*. Amsterdam: Regioplan.
- Peisner-Feinberg, E. S., Burchinal, M. R., Clifford, R. M., Culkin, M. L., Howes, C., Kagan, S. L., & Yazejian, N. (2001). The relation of preschool child-care quality on children's cognitive and social developmental trajectories through second grad. *Child development, 72*, 1534-1553.
- Polley, Steinberg, E. E., & Merzenich, M. M. (2006). Perceptual learning directs auditory cortical map reorganization through top-down influences. *Journal of neuroscience, 26*, 4970-4982.
- Rice, D., & Barone, S. (2000). Critical periods of vulnerability for the developing nervous system: evidence from human and animal models. *Environmental health perspectives, 108*, 3, 511-533.
- Riksen-Walraven, J. M. A (2002). *Wie het kleine niet eert...:over de grote invloed van vroege sociale ervaringen. Inaugurale rede*. Nijmegen: Katholieke Universiteit Nijmegen.
- Riksen-Walraven, J. M. A. (2004). Pedagogische kwaliteit in de kinderopvang: doelstellingen en kwaliteitscriteria. In M. H. van IJzendoorn, L. W. C. Tavecchio, & J. M. A. Riksen-Walraven (Red.). *De kwaliteit van de Nederlandse kinderopvang* (pp. 100-123). Amsterdam: Boom
- Schipper, J. C. De, Tavecchio, L. W. C., Van IJzendoorn, M. H., & Linting, M. (2003). The relation of flexible child care to quality of center day care and children's socio-emotional functioning: a survey and observational study. *Infant Behavior & Development, 26*, 300-325.
- Sims, M., Guilfoyle, A., & Parry, T. S. (2006). Children's cortisol levels and quality of child care provision. *Child: Care, Health & Development, 32*, 4, 453-466.
- Smeets, H., & Goossens, F. A. (1988). Kwaliteit van de interactie en stafkind ratio: Verslag van een vooronderzoek [Quality of interaction and staffchild ratio: Report of a pilot study]. *Informatiebulletin voor Ontwikkelingspsychologie, 15*, 116-122
- Teicher, M. H., Samson, J. A., Tomoda, A., Ashy, M., & Andersen, S. L. (2006). CH 9: Neurobiological and behavioral consequences of exposure to childhood traumatic

- stress. In B. B. Arnetz & R. Ekman (Ed) *Stress in health and disease*. New York: Wiley.
- Veerman, J. W., & Van Yperen, T. A. (2007). Degrees of freedom and degrees of certainty: A developmental model for the establishment of evidence-based youth care. *Evaluation and Program Planning*, 30, 212–221.
- Vermeer, H.J., Van IJzendoorn, M.H., De Kruif, R.E.L., Fukkink, R.G., Tavecchio, L.W.C., Riksen-Walraven, J.M.A., & Van Zeijl, J. (2005). Kwaliteit van Nederlandse kinderdagverblijven: Trends in kwaliteit in de jaren 1995-2005. Amsterdam: NCKO.
- Vermeer, H.J. & Van IJzendoorn, M.H. (2006). Children's elevated cortisol levels at day-care: A review and meta-analysis. *Early Childhood Research Quarterly*, 21, 390-401.
- Vermeer, H. J., Van IJzendoorn, M. H., De Kruif, R. E. L., Fukkink, R. G., Tavecchio, L. W. C., Riksen-Walraven, J. M. A., & Van Zeijl, J. (2008). Child care in the Netherlands: Trends in quality over the years 1995–2005. *Journal of Genetic Psychology*, 169, 360–385.
- Vermeer, H. J., Groeneveld, M. G., Larrea, I., Van IJzendoorn, M. H., Barandiaran, A., & Linting, M. (2010). Childcare quality and children's cortisol in Basque Country and the Netherlands. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 31, 339-347.
- Weaver, I. C. G., Cervoni, N., Champagne, F. A., D'Alessio, A. C., Sharma, S., Seckl, J. R., Dymov, S., Szyf, M., & Meaney, M. J. (2004). Epigenetic programming by maternal behavior. *Nature Neuroscience*, 7, 847 – 854.
- Yperen, T. van (2003). *Gaandeweg. Werken aan de effectiviteit van de jeugdzorg. Inaugurale rede*. Utrecht: NIZW/Universiteit van Utrecht.
- Yperen, T. van, & Bakker, C. (2008). *Ontwikkeling en borging jeugdinterventies*. Utrecht: NJi.

Het Nederlands Jeugdinstituut en het Trimbos-instituut hebben een kwaliteitsimpuls gegeven aan Werken met Baby's, een cursus gericht op interactievaardigheden voor pedagogisch medewerkers binnen de professionele babyopvang. De effecten van de cursus zijn geëvalueerd door observatie van gedrag van pedagogisch medewerkers en het inventariseren van de tevredenheid over de cursus. Op basis van deze resultaten is de cursus Werken met baby's herzien.

Dit project was een stap in de richting van het verwezenlijken van bewezen effectief aanbod binnen de kinderopvang. Werken met baby's is theoretisch goed onderbouwd, heeft de strenge evaluatie van eventuele effecten doorstaan en is herzien op zijn kwetsbare punten. De nieuwe opzet heeft de cursus Werken met baby's toekomstbestendig gemaakt. En nog belangrijker, de cursus is zeer waarschijnlijk succesvoller in het daadwerkelijk veranderen van interactievaardigheden van pedagogisch medewerkers. En daar profiteren de baby's dan weer van!